Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ПЫЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 180 (11077) | 1979 чылдың август 4, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеен | ортаа 2 кеп

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛӘӘЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлөөлекчилериниң хуралы август 2-де Кремльге болуп, РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының онгу сессиязының хүн айтырыглары болгаш ажылдаарының чуруму-биле холбаалыг айтырыгларны анаа чугаалашкан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы В. А. Котельников ол хуралды эрттирген.

Депутаттар төлөөлекчилериниң хуралының ажылынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов киришкен.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының онгу сессиязы

ДҮҮН КРЕМЛЬДИҢ УЛУГ ОРДУЗУНГА

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының тоску чыыжының онгу сессиязы политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүүнүн байдалында дүүн Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунда ажылдап эгелээн.

Эштер **Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, М. С. Горбачев** оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **В. А. Котельников** сессияны ажыткан.

Республиканың Дээди Совединиң сессиялар арызындагы үеде мөчээн депутаттары Л. С. Брекотнина, И. И. Душин, П. С. Прокконен, А. А. Шишканова оларның тураскаалын чылганнар туруп ёзулаан.

Чаа соңгуттурган депутат Л. Н. Ефремовтуң бүрүн эргелерин хүлээп көөр дугайында Мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Сессияның дараазындагы хүн айтырыгларын бадылаан:

1. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайы.

2. РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайы.

3. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарының дугайы.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **М. С. Соломенцев** кылган.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Август 2-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының онгу сессиязының хүн айтырыглары болгаш ажылының чуруму-биле холбаалыг айтырыгларны Президиум көрген болгаш чогуур доктаалды хүлээп алган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлунуң төлевилелин комиссиязының көргениниң болгаш Хоойлу төлевилелин дугайты түңнелди белеткээниниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Хоойлу-дүрүмнер саналдаар комиссиязының даргазы **В. Ф. Тороповтуң** илеткелин Президиум дыннаан. Айыттынган Хоойлу төлевилелин республиканың Дээди Совединиң онгу сессиязы көөр кылдыр киирген.

РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелин белеткээр талазы-биле ажылдың доозулганының дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң комиссиязының даргазы **Ю. Ф. Соловьевтуң** илеткелин дыннаан. Ол Хоойлунуң төлевилелин РСФСР-ниң Дээди Соведи көөр кылдыр киирер дугайында шиитпирни РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу хүлээп алган.

Ростов области улус депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттериниң оларны соңгаан Советтериниң мурнунга отчеттарын белеткеп база эрттирип турарының практиказының дугайында айтырыгны хуралга көрген. Область Совединиң күүскомунуң даргазы **Н. М. Иваницкий** илеткел кылган.

Партияның XXV съездиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларының негелделерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде болгаш чугааларында кирген чүүлдерни болгаш түңнелдерни амыдыралга боттандырбышаан, Ростов областың улус депутаттарының Советтери күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнарның төлөөлелгелиг органнарга отчеттуг болурунуң принциптерин чайгылыш чок боттандырып, күүсекчи комитеттериниң оларны соңгаан Советтериниң мурнунга отчеттарын белеткээриниң болгаш эрттиреринің практиказын сайыраңгайжыдар дугайында үргүлчү сагыш салып турарын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму демдеглээн.

Ынчалзажок күүсекчи комитеттериниң оларны соңгаан Советтериниң мурнунга отчеттарын белеткээриниң болгаш эрттиреринің талазы-биле ажылда четпестер база барын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга демдеглээн.

Күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнарның төлөөлелгелиг органнарга отчеттуг болурунуң Конституцияда айыткан принципин хажык чокка күүсеириңге үндезилээш, күүсекчи комитеттериниң оларны соңгаан Советтериниң мурнунга отчеттарың белеткээриниң болгаш эрттиреринің практиказын улам ыңай сайыраңгайжыдарын хандырарын Ростов область Совединге, областың район, хоорай, хоорайларда район, суур болгаш көдөө Советтеринге база оларның күүсекчи комитеттеринге Президиум саналдаан.

Президиум хуралынга өскеде чамдык айтырыгларны база көрген. Айтырыгларны көруп турда **О. П. Колчина, М. И. Геттуев, Ф. В. Султанов, В. А. Филатов** олар түүе чугаалаан.

Хуралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. А. Яснов** эрттирген.

Президиумунуң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **А. П. Кириленко** киришкен.

(СЭТА).

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому малга чем белеткээриниң талазы-биле июльдуң сөөлгү декадазында районнарның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргенин чоокта чаа дыңнаткан болгай бис. Төп зонадан Таңды районну тиилекчи кылдыр санааш, шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Бурунгу хүн партияның Таңды райкомунуң хуралдаар залында ол бедик шаңналды СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин Таңды районнуң төлөдекчилеринге байырлыг байдалга тывыскан.

Бо чылын сиген, витаминниг сиген далганы болгаш өнаж белеткели районда эрткен чылдарынынга бодаарга, элбэн бедик темпилиг чоруп турар деп, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский чугаалаан. «Революцияның чалбыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның болгаш Көдөө ажыл-агыйының дуржулга станциязының ажыл-ишчилерин сенаж салырының планын күүседиткен, эки көргүзүглерни чедип ап турар. Суг-таттыг болгаш суттаг чок сиген шөлдеринде өске-даа ажыл-агыйларның коллективтери багай эвес ажылдап турар.

Көдөө ажыл-агыйның дуржулга станциязы республикада бир-ле дугаарында малга чем белеткелин депшилгелиг арга-биле кылын эгелээн. Ында малдың янзы-бүрү чемнерин белеткээр тускай цехти организастап тургускан. Тараан болгаш чайгаар үнген сигеннерни ажаап алыр база болбаазырадыр ажылдап кылыр талазы-биле ажылдарның тодаргай планын ооң мурнунда-ла тургускан турган. Ында звено бүрүзүнге бээр даалгаларны, кылыр ажылдарның норма-чижээн болгаш төлевирин айыткан. Ооң аңгыда социалистиг чарышты дээштиг организастаарын, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп турарын база көрген. Ол чорук муң чыгыы тонна сигеннни сараттап ап, сенаж салырының даалгазын күүседир арганы коллективке берген.

Дуржулга станциязының ажыл-ишчилериниң мурнакы дуржулгазын шиңгээдип алган «Революцияның чалбыжы» болгаш С. К. Тока аттыг совхозтарның звенолары база эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Ниитиниң малын чогумчалыг кыш ажырарынга Таңдыда бүгү-ле таарымчалыг үүлдер кылдынган деп болбас. Мында дужут ажаалдазынга белеткел эки эвес чоруп турар, хойнуң болгаш мыйыстыг бода малдың баш санының өзүп турары ооскум. Эш Г. Ч. Ширшин хуралга түүе чугаалааш, республиканың өске-даа районнарынга хамааржыр бо чугула айтырыгларга доктааган.

Бирги эәлчегде ол мал чеминиң белеткелинде четпестерни айыткан. Районнуң ажыл-агыйлары улуг күштү сенаж салырынче колдады угландырган. Ол эки херек болбайнаан, ынчалзаа-даа сиген, витаминниг сиген далганы белеткээр ажылды база ноошкадып болбас ужурлуг. Ындыг турбуже, С. К. Тока болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның удуртукчулары база специалистери боже чугула кичээнгей салбайн барган. Август эгезинге чедир бо черлериниң сигенчилери планының үүгле 11,2 болгаш 19 хуузун күүседип алган. Өй-шаанда кылдынмаан үүлдерни ам кээп дүвүдалаш-биле улуг күш үндүрүп тургаш кылыр ужурга таварышканнар.

Мал чемнери белеткээрде аңаа немелде ажылчын күжүн хаара тудары эргежок чугула. Таңдыда амгы үеде 385 кижи сиген ажаап турар. Ажылдың чоруп турарын алыр болза, ол эвээш-тир. Школачылар, шефчилер-даа мал чеми белеткээриниң звеноларынга дузалап шыдаар болгаш дузалаар-даа ужурлуг. Хойжулар болгаш оларның өг-бүүлелери-даа дыка эвээш сиген белеткеп алган. Орук чаныың оңгарларында, даглар пөлериндe болгаш техникага эпчок бүгү черлерде амдыызында дегдинмээн сиген арбын, ынчангаш тесхемчилериниң, эрэнчилериниң болгаш бай-талчыларның үлегер-чижээн ёзугаар кадыырлыг кезикчилериниң звеноларын турүзары чугула.

Мал чемниериниң шынары куду бооп турар. Чижээ, Тока аттыг совхозта эриктерни төктүп чыдар, дүвү-далаш-биле каскан оңгарларда сенаж салып турар. Күчүлүг КСК-100-тер бүдүрүкчү чок ажылдап турар болгаш «Россия», «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтарда ажаап алышкын үезинде ногаан масса дыка хөй астыгып, чидип турар.

Мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айы дыка чугула херекке—тараа ажаап алыыш, кыныга белеткелге шаптыктавас ужурлуг деп, Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Районнуң чамдык ажыл-агыйларында тараа дыка дүрген быжып турар, ынчангаш августуң 12—15 хүннеринде баштайгы комбайннар тараа ажаап ап эгелээр ужурлуг. Ону шалыпкын ёзу-биле, чидириг чокка ажаап алыр дизе, бөгүнден эгелээш эки септеттинген техникалыг, дуржулгалыг механизаторларлыг, белен турар ужурлуг. Бо сорулганы чамдык ажыл-агыйларда багай эвес шиитпирлеп турар. Ынчалза-даа бүгү-ле черлерде ындыг эвес. «Россия» совхозтуң тараа ажаап алыр 26 комбайнының үүгле 12-зи, С. К. Тока аттыг совхозтуң 45 комбайнының 25-жи шөлте үүнүп шыдаар. Мындыг фактыларны ап көөрге, даамчыраа олурар арга чок-тур, чүге дээрге, ажаап алышкын эгелээриниге чедир хүннерде айыттынган четпестерни үзүткаары-биле бүгү күштү үндүрер ужурлуг. База бир чугула үүл: бо чылдың ажаап алышкынының үезинде ынаа-ла ипатовчуларның аргазы-биле ажылдаар ужурлуг, ынчанмас болза тарааның чидирин албан болур.

Эш Ширшин түңнелинде чыылганнарның кичээнгейин районда мал ажылының байдалынын четпес бооп турарынче угландырган. Малдың чидип, хораар чоруу ам-даа хөй. Ынчангаш специалистериниң, ажыл-агый удуртукчуларының, хамыктың мурнунда — хойжуларның харыысалгазын бедидер ужурлуг. Херек кырында көөр болза, СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалын ёзугаар хойжулар ортузунга кижизидилге-тайылбырлыг ажылды эвээш чорудуп турар-дыр.

Үстүнде чугаалаан үүлдерден мындыг түңнелди үндүрер апаар: июльдуң сөөлгү он хонуунда мал чемнери белеткээр талазы-биле түңнелдерни ёзугаар таңдыжыларга Кызыл тукту тыпсып турары — кижилериниң шалыпчы болгаш белен эвес ажыл-ижи дээш оларга хүндүткелди илереткенин-дир. Ынчалза-даа шаңнал бүгү-ле үүлдерни база дагзыр, үүге дээрге, дээрелерден негелде база шыңгыы болур түүе болгай. Ынчангаш үстүнде айыттынган бүгү сорулгаларны үүгле комплекстиг болгаш саадаашкын чокка шиитпирлээр болза, таңдыжыларга бо чылын салып алган көргүзүглерни чедип алыр аргазын бээр.

ЧУРУКТА: Г. Ч. Ширшин Таңды районнуң төлөөлекчилеринге шилчиир Кызыл тукту тыпсын тур.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң дүүн ажылдап эгелээн онгу сессиязының мурнуу чарында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң дыка хөй чугула айтырыгларын август 2-де ооң доктаамал комиссияларының хуралдарынга чугаалашкан.

Улус өредилгезиниң, эртемниң болгаш культураның талазы-биле комиссияның база Аныяктар херектериниң талазы-биле комиссияның каттышкан хуралын «Улус өредилгезиниң дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунга дүүштүр Россия Федерациязының дээди өредилге черлериниге кежээки болгаш ботөредилгени улам ыңай калбартырыга тураскааткан. Билиглерни бедидериниң ол идепкейлиг хевириниде миллион чыгам кижини республикада хаара туткан. Бүгү специалистериниң 40 ажыг хуузу бүдүрүлгеге ажылдавышаан дипломнарны чедип ап турар. Ындыг турбуже мындыг өредилгени удуртуп турарында четпестер база бар.

Өредилгени сайыраңгайжыдарының айтырыгларын улусчу депутаттар «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында база «Дээди школаны улам ыңай хөгжүдер болгаш специалистер белеткээриниң шынарын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыттынган сорулгалар-биле сырый холбаштыр көргеннер.

План-бюджет комиссиязы чер-черниң тудуг материалдарын бүдүрер талазы-биле онгу беш чылдың онаалдаларының канчаар күүсеттиниң турарының дугайында айтырыгны көрген. 1979 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын көрүп турдала ол адырның ажылында четпестерге министерстволарның болгаш ведомстволарның кичээнгейин доктаамал комиссиялар угландырган. Ынчангаш чер-черниң тудуг материалдарын улам хөйу-биле бүдүрериниң немелде хемчеглерин алырын депутаттар түүгүлдүг сүмелээн.

Роспотребсоюзтуң ажылын Садыгның, ниитилиг чемненилге черлериниң болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле комиссияның хуралынга көрген. Көдөөге ажыл-агый бараанарын болгаш тудуг материалдарын садыгларын организастаарының дугайында аңаа чугаа болган. Бо талазы-биле ажылдарда эки үүлдер болгаш өөүдөлер бар-даа болза, көдөөге ажыл-агый бараанарын, тудуг материалдарын садыглап турары садып алыкчыларның негелдеехереглелдерин ам-даа доллдур хандырып шыдавайн турар деп көргеш, чогуур сумени Роспотребсоюзка берген.

Улустуң уран-шевер устывым кылыгларын улам калбартып, хөгжүдер дугайында Кабардин-Балкар, Соңгу-Осетин автономнуг республикаларының Министрлер Чөвүлелериниң болгаш Киров облкүүскомнуң илеткелдерин үлетпүр талазы-биле комиссия дыннаан. Ол адырның кылыгларын бүдүрүп үндүрерин ковудедиринче, оларның шынарын бедиринче угланган чамдык боттуг хемчегларни РСФСР-ниң Чурт үлетпүрүнүң министерствозу-биле кады боттандырганын комиссия демдеглээн. Бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаар, оларны специализастаар талазы-биле ажыл чоруп тураажок, ол айтырыглар дугайты доктаалдар доллдур күүсеттинмейн турарын айыткан. Улус депутаттарының хоорай болгаш район Советтериниң күүскомнары бо адырны хөгжүдеринче кошкак кичээнгей салып турарын демдеглээн.

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдер талазы-биле Улус депутаттарының Советтери улуг ажылды чорудуп турар. Горький областың чер-чер Советтери бо херекке чогуур дуржулганы чедип алган. Ол айтырыгны чоннуң депутаттары Кадык камгалалының, социал хандырылганың болгаш спорттуң талазы-биле комиссияның хуралынга көрген.

Кадык камгалалының, социал хандырылганың болгаш спорттуң талазы-биле комиссияның база Хөрөөженнериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының, не болгаш чаштар камгалалының айтырыгларының талазы-биле комиссияның каттышкан хуралынга хөрөөженнериниң болгаш уругларының кадык камгалаарының айтырыгларының талазы-биле 1979 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планынга хамаарышкан түңнелдеринде доктаамал комиссиялардың тайылбырлаан сүмелериниң канчаар күүсеттиниң турарын көрген.

(СЭТА).

Мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айы чоруп тур

Республиканың бүгү-ле ажыл-агыйларында мал чемнериниң белеткелин калбак фронт-биле хайныышкынныг чорудуп турар. Бо чайын өт-сигенниң эки үнгени элбек чемнерни белеткеп алырының болдунар аргазын берип турар. Мал чеминиң белетиелинде хаара туттунган ажыл-ишчилер үе-шактыг халас эрттирбезинче, эки шынарлыг элбек чемни белеткээринче чүткүп турар. Августуң 1-ден сентябрьның 1-ге чедир мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айын чарлааны-биле холбаштыр күжениишкин улам улгаткан.

Мооң адаанда бөлүк авторларның чагаалары сигенчилерниң эрес-шудургу ажылижиниң дугайын чугаалап турар.

А Ж Ы Л-И Ш ХАЙНЫККАН

Ыраккы Тожу районнуң совхозтары мал чемнериниң белеткелин хайныышкынныг чорудуп турар. «Май 1» болгаш «Тоора-Хем» совхозтарда сиген база будук-бүрү белеткээр 20 ажыг бригадаларны тургускан.

Коммунист А. Кыспайның удуртканы сигенчилер бригадазының турлаанга чеде бээривиске, хамык улус шөлде ажылдап турар болду. Аная бистин ужурашканывыс, «Тоора-Хем» совхозта парторганизация секретары Г. Даренчак мынча диди.

— Бо бригада 390 тонна сиген белеткээр планныг, мында 22 кижи ажылдап турар. Бо чылын өт-сигеннин үнгени эки-дир. Коммунист А. Кыспайның бригадазы совхозта мурнакчы болуп турар. Бригада мал чемнери белеткээр планын ажыр күүседир дээрзинге ынаныш турар бис. Ажылга үлегер-чижээн коммунистер, комсомолчулар көргүзүп турар. Чижээ, коммунист Владимир Андлай Т-25 трактор-биле сиген кестирер нормазын 110—125 хуу чедир күүседип турар. Тракторист Виктор Ак болгаш көпээн сөөртүктүзү Рая Ак олар база-ла хүн онаалдазын ажыр күүседип турар.

Бо бригаданың сигенчилери планын орту ажыра берген. Оларда ажыл-иш хайныышкынныг.

«Тоора-Хем» совхоз ниитизи-биле 2640 тонна сиген белеткээр планныг, 10—15 кижи составтыг он сигенчи бригаданы совхозта тургускан. Оларга эргежок чугула техниканы быжыглаан. Бригадалар аразында социалистиг чарыш калбарган. Шөлдерге, шынааларга хүн бүрүде-ле чаа-чаа сараат сигеннер немежип турар.

В ПИВОВАРОВ.

Тожу район.

А К-Ч Ы Р А А ШЫНААЗЫНДА

Республикада ат-сураа үнген Ак-Чыраанның терең сигенниг делгем шынаазында Өвүр, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйларының мал чеми белеткээр бригадалары күженишкиниг ажылдап турар. Ол калбак-делгем шынаага эртен даң бажындан эгелээш, кежээки ымыр дүшкүжеге чедир ажыл-иш хайныгыр келир. Машина-техниканың дааш-шимээни, кижилериниң чугаа-сооду бичин-даа үзүктелбес.

Эрзин районнуң «Чаа-орук» совхозунуң сигенчилериниң турлаа. Мында Олег Седиге удуртканы механизастаттынган звено ажылдап турар. Звено Ак-Чыраадан 200 тонна сиген белеткээр онаалда алган. Ам 80 тоннаны белеткээн.

Бай-Даг школазының өереникчилериниң тускай звенозу хол кадыры-биле сиген кезип турар. Олар 21 тонна сигенни сараттаан дужаган. Хол-биле кезин турар улут улустуң ийи звенозу 48 тонна сигенни бөлүп сараттаан.

Хол кадыры-биле сиген кезип турар Константин Саглы, Виктор Айыжы, Сергей Седи олар хүн нормазын 130-150 хуу күүседип, үлегерлиг ажылдап турар.

«Чаа оруктуң» звенозундан ырак эвесте Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозунуң сигенчилери ажылдап турар. Ында Солчур ортумак школазының өереникчилери 20 кижи бар. Олар 45 тонна сиген белеткээр планын 30 тонна чедир күүседип алган. Ол-ла совхозтуң Петр Монгушка удуртканы механизастаттынган звенозу 65 тонна сигенни бөлүп сараттаан.

Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң мал чеми белеткээр комплекстиг бригадазында ажыл-иш кайы-даа ажыл-агыйлардан шалыпкын чоруп турар. Бригада 2700 тонна сиген белеткээр планныг. Амга чедир 600 тонна сигенни белеткээш, тырып боодалдаан.

К. КУУЛАР.

Тес-Хем район.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ОН БИРГИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының он бирги сессиязы 1979 чылдың август 8-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чыыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛӘӘЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлөөлекчилериниң хуралы 1979 чылдың август 8-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чыыдыышкын бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Республиканың Дээди Совединиң дөртку чыыжының он бирги сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын 1979 чылдың август 6-да эртенгиниң 9 шактан эгелээш, 22 шакка чедир СЭКП обкомунуң Политчыдыышкын бажыңының бирги каъдынга бүрүткээр. Телефоннары: 2-34-46, 2-30-52, 2-46-34.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1979 чылдың август 7-де эртенгиниң 10 шакта Министрлер Чөвүлелиниң бажыңынга болгаш Политчыдыышкын бажыңынга болгулаар.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. Пушкина

АТТЕСТАЦИЯНЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Чоокта чаа Политиктиг чыгыдыышкын бажыңынга республиканың районнарында, ажыл-агыйларында болгаш Кызыл хоорайның үлетпүр, бүдүрүлге, тудуг черлеринде «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының даргаларының чаңгыс хүнүүг семинары болуп эрткен.

Семинарга СЭКП Тыва обкомунуң лектору С. Б. Хисамиденов делегей байдалының, амгы үеде делегейде идеологтуг демиселдиң дугайында, республиканың «Билиг» ниитилелиниң даргазының оралакчызы С. И. Шуклин «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыды үлам ынай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырарының талазы-биле тус-тус черлерде «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының сорулгаларының дугайында» илеткелдерни кылган.

Илеткелдер соонда семинарның киржикчилери боттарының ажылының дүржүлгазын солушканнар. Анда «Билиг» ниитилелиниң Танды районнуң ниитилелиниң административтиг органнар чанында эге организациязының даргазы Ш. Сонам-Бэйыр бодунуң ажылының дүржүлгазының дугайын чугаалаан. Эге организацияның 12 лекторлары 1979 чылдың бирги чартыында чон ортузунга 112 лекцияны номчаан. Оон иштинде хей-ниитиниң корум-чурумун камгалаар дугайында — чэрби, хоойлу-дүрүм камгалалының талазы-биле он ийи лекцияны номчаан.

Семинарга «Билиг» ниитилелиниң Каа-Хем районнуң Ильинка суурда эге организациязының даргазы Анчимаа Чапсыынай, Улуг-Хем районнуң төвүнде санэпидстанцияда эге организация даргазы Сергей Полухин, республиканың тубдиспансериниң уруглар салбырының чанында эге организация даргазы Маргарита Ковенская болгаш өскелер-даа лекция болгаш өскелер-даа лекция пропагандазын экижидер талазы-биле чорудуп турар ажылында чедишкиннери болгаш четпестери, ону чайладыр дугайында ап чорудуп турар хемчеглерни чугаалааннар. Ажылды экижидеринге лекторларның аттестациязын эрттирери дузалыг болуп турарын семинарның киржикчилери онзалап демдеглээннер. «Билиг» ниитилелиниң мурнунда амгы үеде кол сорулга лектор кадрларның аттестациязын айытkан хуусаазында доескаш, кежигүн документизин солуурунга белеткел ажылдарын чогуур негелдезинге чедир бедик деңнелге белеткээри болур.

И. КАНЗАЙ.

КЫМГА ХАРЫЫСАЛГА ОНААРЫЛ ?

Чугаалажып көөрү-биле

«Көдээ ажыл-агыйже чорудуп турар бүгү-ле техниканы ажыглаарын экижидер херекке негелдени улам-на күштелдирер херек. Машиналарны ажыглаарының болгаш мадагалаарының дүрүмүн хей-хей колхозтарда болгаш совхозтарда хажыдып турар чоруктар-биле эптежип болбас. Септелгени болгаш техниктиг ажаалданы багай шынарлыг кылганындан хей санныг машиналар анаа турар-дыр. Хей техника электен-не үрелип база үндүр бижиттинип турар... Ол бүгү үүлдер продукцияның бот-үнезин аартадып, колхозтарның, совхозтарның экономиказынга база ниитизи-биле күрүнеге улуг когаралды чедирип турар».

(СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

Жданов аттыг совхоз — «Скотопром» трестиң тускайлаттынган ажыл-агыйларының биредээ. Ол колдуунда-ла хей өстүрериниң, малды семиртиг ажыраарының специализастаттынган.

Чаа тургустунган ажыл-агыйның материал-техниктиг базазының быжыглаары-биле күрүне хей түүнүг хөреңгини берип келген. Совхозта бар машина-техниканың өртекүнези ийи миллион дөртен мүн хире рубль четкен. Яңзы-бүрү марканың болгаш ажыглалдың 42 чүүк машиназы, чеди чиик машина, яңзы-бүрү марканың 44 трактору, 22 тараа болгаш силос комбайны ажыл-агыйда бар. Оон аңгыда көдээ ажыл-агыйның яңзы-бүрү нарын болгаш бодүүн машиналары база эндерик. Бо хире хей санныг техниканы совхоз колдуунда-ла сөөлгү беш чылдарда күрүнеден алган.

Ажыл-агыйда техника ажыглалының, кадагалалының байдалы кандыгыл? Бо үүлге чугаа чогум-на ол дугайында болур.

1978 чылдың июльда СКД-5 маркалыг үш чаа комбайнны совхозка Саян ындыдан эккелген. Оларны ап чораан механизаторлар ийи комбайнны орукка аңдарган.

Бир комбайнны эрткен кыжын хыыргыыш белеткээр дээш Ак-Чырааже чоруткаш, дедир эккел чыткаш үрээш, Таңдыда дүржүлга станциязында каалган. Өске ийи комбайнның ременнери чидери читкен, үстүрү үзүлген, прибор щиттери адырылган, өске-даа кезектери тоймаглаттынган. Ынчангаш улуг септелге негеттинип турар.

Совхозта машина-трактор мастерскаязының чанынга барган кижи шуут кайгай бээр. Ында делгем херим иштинде шуутту-ла үрелик машина, . трактор, комбайн! Оларны даштындан көөргө, чаа, артында заводтуң будуу безин кылаңайнып турар. Тоймаглаттынган. Чыл чедир безин эдилевейн, бир-ле чүвеин үрели бээргө, ону кылыр дээш, херим иштинге эккеп тургузуп каар. А ол эт кым.га-даа быжыглаттынмаан, ол дээш кым-даа харыылавас болганда, туралаан-на кижи оон кандыг-бир кезээн, ээрилин үштүп ап турза-турза, чаа машиналар саидан үнер.

Херим иштинде кижи бут базыптар хостуг чер чок диве черле хөөрем болбас. Ол бүгү үүлге кагдынган, хөрек чок үүлдер эвес. Оларның аразында ажыглаар ужурлуг кезектер безин эндерик. Машинаның кандыг-бир кезээ үрели бээргө, ону адырып часкаш, ажыглаар ужурлуг кезектерин шыгжап турбайн, даштыгаа чалагай черге олла хевээр кааптар.

Машина-техниканы кам чок эдилеп, бодунуң багыбиле ону үреп, күрүнеге улуг когарал чедирин турар кижилерни хемчег албайн анаа салып, чедирген когаралын олардан төлетпейн турар. Маңаа чамдык чижектерни ап көрөөлиңер. Апыр-оол дээрэн ЗИЛ-130 маркалыг машинага чолаачылап турган, бо чылдың мартта ол машинаазын өске кижиге берип каан. Ону «ачылаш» алган Доспан ук машинаның моторунга суг доңурган, чара тевискен. Ол ийи кижиниң кайызынга-даа материалдыг болгаш моральдыг харыысалга онааваан. Үрелген моторну октапкан, ам-даа довурак-доозунда боражы берген чыдар.

Ажы Болат-оол бодунуң харыысалга чогу-биле күүлүг «Колхида КАЗ-608» маркалыг машинаны кадыр эриктен аңдарган. Он ийи тонна чүүк сөөртүр күүлүг ол машинаны катан септен кылган соонда, чүгле 5 тонна сөөртүр болган. Ажы Болат-оолдуң күрүнеге чедирген когаралы 815 рубльди ам-даа төлетпээн.

Чолаачы Намчыл-оол Уйнук-оол 1978 чылда чаа «Колхида КАЗ-608» маркалыг машинаның радиаторун, кабина чылыдар приборун бодунуң харыысалга чогу-биле соокка доңурун үрээн. Чедирген когаралын оон төлетпээн болгаш ГАЗ-52 машинаны аңаа берип каан. Ол машинага кезек ажылдап чоруй, «оон хей чүүк сөөртүр машина алыр мен, ашаны эвээш-тир» дээргө, аңаа ГАЗ-53 самосвал берин каан. Ол-ла самосвалыбиле орукка чораан ивек үстүрүп, озал-ондак кылган. Машинаны септээр ужурга таварышкан, Уйнук-оолга ам база чаа ГАЗ-53 машинаны берин каан.

Биче-оол Шивит дээрэн бодунуң буруузу-биле УАЗ-452 маркалыг машинаның коробка халывын чарын каан турда, чедирген когаралын төлетпейн, аңаа ГАЗ-52 машинаны берген. Ону бир ай хире ажыглаап, «күжү шоолуг эвес» деп далдаап, өске машина «мунарын» негээн. Айылдан эртпес удуртукчулар оон негелдезин хандырып, ЗИЛ-157 маркалыг машинаны хөлге кылдыр берген. Туразында Шивит ол машинаның моторун ертпеидир халыткан. Ынчангаш моторну металл бузундузу бээр черге дужаар ужурга таварышкан. Шивит дээрэн ам чаа ГАЗ-53 маркалыг автобусту хөлгеленнипкен, чүү-даа болбаан дег хап турар.

Хей машиналарны туразыбиле солун, мунуп, үрээрин үреп, күрүнеге улуг когаралды таварыштырып келген Уйнук-оол биле Шивитке чаа машиналарны бо чылын базала берип каанын өске чолаачылар кайгап, ону «танышкөрүш, төрел-төргүл тыртар чоруктан болган ирги бе» деп турар.

1977 чылда МТМ-ге механиктен турган Сергей Сотпа ГАЗ-69-тун сонгу, мурнуу өзээн кылдырары-биле Сельхозтехниканың Бий-Хем салбырынга аппарын каан. Ону амга чедир албаан. Оон ону кым-даа негевээн. А Сотпа дээрэн дүште чок, совхозта чолаачылап турар. Ол бо чылын бир-ле катан Кызыл чораш, улуг «олчалыг» ээп келген. Ужуру билдинмес, 88-27 дугаарлыг эрги ГАЗ-53 оон базыңының херимин каастай берген. Ол үүү машинал дээрэн совхозтуң удуртукчулары безин билбес.

Ам бо хүнгү медээ-биле алырга, бар бүгү машиналарның 18-и, комбайннарының —13-ү, тракторларның дөрттүн бир кезээ ажылдавас, үрелген азы тоймаглаттынган.

Совхоз удуртукчуларының ажыл-агыйжы эвес, техниканы харыылаар ужурлуг кижилерге шынгыы негелде салбас чоруунуң ужурунда күрүнеге улуг когаралды чедирген. 1977 чылда барык-ла 33 мүн рубльдин, а 1978 чылда 57500 хире рубльдиң машина-техниказын үндүр бижээн.

Агар септелге кылырда, азы кандыг-бир машина үрели бергенде, аңаа артык кезектер алырда, үрелген үүлдериниң даңазызын бо совхозта кылбайн турар. Агар септелге кылырын азы артык кезектер бээрин дилээн бижикти директор Сельхозтехника салбырынче чорудар, кандыг, чеже кезектер херегил дээрэн аңаа айытпас. Ону механик азы гараж эргелекчиэн барып алыр. Чүү азы кандыг кезектерни алганының даңазын Сельхозтехника салбыры база бербес. Ону ажыглап алгаш, механик азы гараж эргелекчизи артык кезектерни хереглеттинеривиле хөйну ап, боттары хуузунда сайгарып, харын-даа складка дужаавайн, бажыңнарынга шыгжап турган таварылгалар бар. Техниканга хамаарышкан бүгү айтырыгны директор чүгле кол инженерге онаан турган. Машина-техниканың ажыглалы баксыраа, электен үрелип турарының бир чылдагааны ында.

«ССРЭ-ниң хамаатызы социалистиг өнчүү хумагалаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг. ССРЭ-ниң хамаатызының хүлээлгези — күрүнениң болгаш хей-ниитиниң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар база төтчеглээр чоруктар-биле демиселжири, чоонуң байлаанга хумагалыг болуру.

Социалистиг өнчүнү самчыгдаан кижилерни хоойлу-биле шиидер»— деп, ССРЭ Конституциязының 61-ги үүлүнде бижээн. Ону ол совхозта боттандырбайн турар-дыр. А оон түңелиниде күрүнениң өнчү-хөреңгизин — машина-техниканы камнаваас, ону карак огу дег камгалаас, кайызхамаан чок эдилээр, бичии үрелиишкин болурга-ла «октаптар» чоруктары совхозта чанчыл апарган. Хамааты бүрүзүнүң бот харыысалгазын бедидер ажыл кошкак.

Бо бүгү четпестерниң дугайын чугаалажы бээргө, совхозтуң директору Б. Монгуул-оол-даа, кол инженер Д. Дагбалдай-даа боттарының үр эвесте ажылдааныга сылдаглаап, ажыл-агыйда бар эптежир арга чок четпестер, сандараашкынар дээш бүгү бурузну мурнунда турган кижилерже чуй катташ, агартынарын ораладжып турар. Ол шын эвес. Ажыл-хөректиң амгы байдалы дээш, бүгү четпестерни чайладып, совхозтуң экономиказын көдүрери дээш харыысалга ам ажылдап турар кижилерге онаажыр ужурлуг.

Районнуң ырак кыдыг-булуңунда чаа тургустунган совхозту мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаарынче СЭКП Улуг-Хем райкому, райкүүсүм, оон көдээ ажылагый эргелеги болгаш «Скотопром» трест кошкак кичээнгей салып келген. Совхозтуң туруп келген беш чартык чылдарының дургузунда аңаа дөрт директор болгаш беш кол инженер солушкан. Мурнунда директорлар турган кижилериниң чамдыызы (Александр Доңгур-оол, Сат Дазаа) күрүненик өнчү-хөреңгизин самчыгдап, хуузунда шингээдип ап турган.. Ол шыкаш совхозта специалистер чедишпес. Оон аңгыда механизатор болгаш чолаачы кадрлар-биле чедир хандыртынмаан. Кижилер-биле ажыл, кижизидилге ажылы четпес.

Совхозтуң экономиказын көдүрер, ону мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар, машина-техниканың ажыглалын экижидер, бар болуп турар улуг четпестерни дарый чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни СЭКП Улуг-Хем райкому, райкүүсүм, көдээ ажыл-агый эргелеги болгаш «Скотопром» трест алыр ужурлуг.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

РЕДАКЦИЯДАН: Үстүнде чүүлде илереткен фактылардан алырга, техниканың ажыглалы болгаш кадагалалы Жданов аттыг совхозта кедергей куду деңнелдедир. Ындыг чорук чүгле чаңгыс ол ажыл-агыйда деп бе? Чок, техниканы кам чок эдилеп, бүдүрүкчүлүг эвес ажыглап, ону багай кадагалап, электен үреп, ажыглаар хуусаазы төнмээнде-ле үндүр бижип, күрүнеге улуг когарал чедирип турар чоруктарның фактылары совхоз бүрүзүнде бар. Ол дугайын редакцияга кээп турар хей санныг чагаалар херечилеп турар.

Ындыг болганда, бо айтырыг бүгү ажыл-агыйларга бир демей хамааржып турар-дыр. Техниканың ажыглалын, кадагалалын экижидер, ону эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар, машиналарны ээ-харыысалга чогу-биле электен үрээр, үндүр бижиир чоруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны шиитпирлии-биле тургузарының өйү келген. Ынчангаш республиканың совхозтарында техника ажыглалының, кадагалалының дугайында айтырыгны «Шынның» арынарынга калбаа-биле чугаалажып көөр өйү келген.

Эргим номчукчулар, бижинчилер, механизаторлар болгаш чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдамчылар! Силерниң совхозуңарда техниканы канчаар ажыглап, кадагалап турарыл, кандыг четпестер болгаш чогумчалыг дүржүлга барыл, машиналарны кам чок эдилээш, электен үрээр, тоймаглаар чоруктарга үдүр демиселди силерниң ажыл-агыйыңарда канчаар чорудуп турарыл? Бо бүгүнүң дугайын тодаргайы-биле бижээш, «Шынның» редакциязынче чорудуп, бо чугула айтырыгны чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржиңер!

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

СОРУЛГАЛАРНЫ АЙЫТКАН

Даг-дүгү үлетпүрүнүң чугула ужур-дузазын барымдаалаш, даг-дүгүнге чурттуң улус ажыл-агыының хереглелин бүрүн хандырар болгаш даг-дүктүг черлерни комплекстиг ажыглаарын экижидер сорулга-биле, 1979 чылдың май 31-де ССРЭ-ниң Министрлер Төвүнүң «Даг-дүгү үлетпүрүн улам хөгжүдер хемчеглер дугайында» тускай доктаалды хүлээп алган. Оон-биле холбаштыр Тудуг материалдары үлетпүрүнүң министерствозу 1979 чылдың июнь 18-те чуртта даг-дүгү болбаазырадыр комбинаттарның, оон иштинде В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың сорулгаларын тодаткан тускай дужаал үндүрген. Тыва даг-дүгүжүлерниң мурнунда турар кол сорулгаларның бирээзи болза, 1985 чылда даг-дүгүнүң 0—VI сорттарын бүдүрүнин хемчээлин 175 мүн тонна чедирери болур.

Ак-Довурак хоорайның партия ажыл-агый активиниң чоокта чаа болган хуралынга бо чугула айтырыгны чугаалажып көрген. Хуралга илеткелди В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору В. А. Ухов кылган. Чазактың салган сорулгаларында «Тыва даг-дүгү» комбинатка хамаарыштыр айытkаны болза, ССРЭ-ниң Минтяжстройнуң, ССРЭ-ниң Минтяжспецстройнуң организациялары-биле кады 1980—1985 чылдарда арыглал фабриказының ийи суутулуг кургадыдга корпузун, шакта 70 тонна бус бээр чылыдылга электростанциязын, Абазага сайгарылга базазының складын тулар, профилакторийни 100 орунга чедир алгыдар, хүнде-ле 300 кижи хүлээп алыр поликлиниканы ажыглалга киирер.

Активке чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай план-хемчеглерни айытkан доктаалды хурал хүлээп алган.

МУРНАКЧЫЛАР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатка «Эң эки ажылчын» болгаш «Эң эки мастер» деп ат дээш социалистиг чарыштың түңнелдерни чоокта чаа үндүрген. «Эң эки ажылчын» аттыг 23 кижиге тывыскан. Оларның аразында арыглал фабриказының бодүүн рудадан даг-дүгү арыглаар негинден савалакчы А. Д. Хертек, белен продукция негинден чүдүрүкчүлер бригадири Б. А. Садов, төп лабораториядан лаборант Л. Т. Тугежекова, транспорт негинде БелА�з-тар чолаачылары Г. Л. Карпов, А. Н. Прохоренко, рудниктен чер үттээр станок машинизи А. Д. Шалымов, экскаваторщиктер бригадири, күш-ажылдың хоочуну А. А. Чакиров, энергоцехтиг слесарь Б. Д. Бутаков, ында слесарь-каңнакчы Н. В. Ала'дин болгаш оон-даа өскелер бар.

Олар шупту ийиги кварталдың планныг даалгаларын чедишкиннинг дооскан, хейниити ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. В. Д. Бутаков — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, чаартыкчы болгаш дагдыныкчы. А. А. Чакиров база коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, ол бо чылдың планын комбинаттың болгаш хоорайның 15 чыл бүүнге чедир күүседирин хүлээнген. Чолаачы-инструктор Е. Л. Карпов эки тура улусчу дружинаның кежигүнү, ам 1981 чылдың февральдың үлүүнде ажылдап турар.

«Эң эки мастер» атты бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар пехтен улуг мастер Н. В. Стародубовага, ол-ла цехтың энергетиги А. М. Евдокимовка, арыглал фабриказының № 4 эзлчээнинг улуг мастери В. М. Боруновага, транспорт негинден механик М. Г. Балгановка, рудниктиң эзлчег мастери А. П. Ларионовка, ТЭЦ-те турбина негинин мастери Ю. А. Викуловка, комбинаттың сөптелге-тудуг эргелелинин бүдүрүлге базазының мастери Н. И. Крутькога тывыскан.

М. ООРЖАК.

Хожудап турарлар чок ажылдаар

ИЙИ КОЛОННА КҮҮСЕТПЭЭН

«Тыва кодээ тудуг» трестиң коллективи ийиги кварталда чедишкиннинг ажылдаан. РСФСР-ниң Кодээ тудуг министерствозунуң бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка киришкеш, эки коргүүглерни чедип алганы дээш, «Тыва кодээ тудуг» треске ийиги черни болгаш акша шаңналын тывыскан.

Бистин «Тыва кодээ тудуг» трест бо чыллың баштайгы чартыының планын керээлиг ажылдар талазы-биле 105,1 хуу күүседип, 8 млн. 684 мүн рубльдин ажылын кылган. Трестиң тудуг организациялары боттарының күжү-биле чартык чылдың планын 100,8 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың ол үеэнинге бедварга, керээлиг тудуг ажылдарын кылыры 4,1 хуу өскен, бодунуң күжү-биле кылыр ажылдар 3,9 хуу бедээн. «Тыва кодээ тудуг» трест бирги чартык чылда ажыглалга киирер тудуглар планын бүрүн күүсеткен. Бир мүн баш шээр мал киирер кажааны, 94 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн пландан ажыр ажыглалга киирген. Трест капитал салыышкыннарны шингээдип алырының планын 108 хуу, оон иштинде бүдүрүлге тудугларының планын 109 хуу күүсеткен. Кол фондуларны шингээдип алырының планын бирги чартык чылда трест ниитизи-биле чедишкиннинг күүсеткен. Кодээ тудугжулар эрткен 6 айларда Кызылдың керамиктиг сай заводун, Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-ның бүдүрүлге базазын ажыглалга киирген.

Трестиң тудуг участокторында болгаш механизастаттынган колонналарында бригадаларны бот-орулга-чарылгаже шилчидерин калбаа-биле нептередип турар. Бо чылдың июль 1-те чедир трестиң 70 бригадаларындан 30 бригада бот-орулга-чарылгалыг ажылдап турар. Оларда ниитизи-биле 290 кижи хаара туттунган. Бот-орулга-чарылгалыг бригадалар 1.959 мүн рубльдиң тудуг-монтаж-ажылдарын кылган, азы ниитизи-биле алырга, олар тудуг-монтаж ажылдарының 25 хуузун кылган.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 130 мүн рубльге чиигээн, азы ол ажылдарның дөзевилелин өлүгаар алырга, чарыгдалдар 6,6 хуу эвээжен турар. Чуртталга тудугларының норма өзүгаар тулар хуусаазы 554 хүнге эвээжээн азы 21 хуу кыысырылган. Бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның бир кижиге хамаарыштыр кылырының планы 108,1 хуу күүсеттингеен, азы трестиң бот-орулга-чарылгалыг бригадаларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өске бригадаларныыдан 20,3 хуу бедик болуп турар. Бригадаларны бот-орулга-чарылгаже шилчидерин Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-да эки боттандырып турар, оларда план өзүгаар 3 бригаданы керээлиг аргаже шилчидер тургаш, 4 бригаданы шилчиткен, оларда 46 кижи хаара туттунган. Ынчангаш бот-орулга-чарылгалыг бригадалар ол мехколоннада тудуг-монтаж ажылдарының 35 хуузун кылган.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң коллективи планныг онаалдаларны күүседири дээш, социалистиг чарышты калбарткан. Бо чылдың бирги кварталында трестиң коллективи социалистиг чарышка типлекчи болгаш, РСФСР-ниң Кодээ тудуг министерствозунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ийиги кварталда 741 дугаар мехколонна СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүнүнүң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Трестиң автобаазазының коллективи база эки ажылдап турар.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң тус-тус бригадаларының аразында социалистиг чарышка 741 дугаар механизастаттынган колоннадан Күжүгет Шойдар-оолдуң, Кызыл-оол Ооржактың, 62 дугаар КМК-дан Анна Черепанованың, 585 дугаар механизастаттынган колоннадан Владимир Балдиннинг, № 1070 КМК-дан Чаш-оол Сыраттың болгаш өскелерниң-даа удуртукан бригадалары социалистиг чарыштың типлекчилери болуп турарлар.

Чамдык чедишкиннерби-ле чергелештир трестиң ажылында четпестер бар болгаш бергелер таваржып турар. Бирги чартык чылда 9 мехколонналарның ийизи тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын күүсетпээн. Бирги кварталда эки ажылдаан № 586 КМК-ның коллективи ийиги кварталда план күүсеалдезин үскен. Ол ышкаш Чадаанада 463 дугаар КМК база планныг онаалдазын күүсетпээн.

Бо чылдың баштайгы чартыында кодээ Советтерге хамаарыштыр тудугларының планы күүсеттинмээн, азы ол талазы-биле тудуг-монтаж ажылдары 86 хуу четкен. Оон чылдагаазы кол тудуг материалы болур тууйбтуун чедишпейн турарында. Чагыг өзүгаар кылыр тудугларның туйбу чогуннан саазан турар. Чижээлээргө, Тес-Хем районнуң төвү Самагалдай суурда тудуп эгелээн 624 оореникчи өөренир школаның болгаш Бай-Хаак суурда 100 орунлуг эмнелге комплекизинин тудуглары доозулбаан.

Оон аңгыда Чадаанада Сельхозтехниканың хандырылга базазының тудуу доозулбайн турар. Оон тудуунга хереглээр 18 метр узун дурттуг демир-бетон колонналарны республикада заводтар кылбайн турар. Ук кылыгларны кылдырары-биле Абаканның демир-бетон кылыглар заводунга чагыг киирген, ынчалза-даа ол амгы үеге чедир бүтпээн. Ынчангаш тудуг материалдары чогуннан Чадаанада бүдүрүлге базазының тудуу ара кагдынган.

Чедип алдынган чедишкиннерге далимышаан, четпестерни чайладып, «Тыва кодээ тудуг» трестиң коллективи үшкү кварталдың планныг онаалдаларын күүседири дээш кужениишкиннинг ажылдап турар. Амгы үеде бистин тудугжулар боозадылга станциязының, Шамбалыг суурда 300 олуттуг Культура бажының, Владимировкада инек кажаазын ажыглалга киирериге чоокшулаан.

А. ДАНЧАЙ-ООЛ,
«Тыва кодээ тудуг» трестте норматив-шинчилел станциязының начальниги.

Казахстанның фосфориди

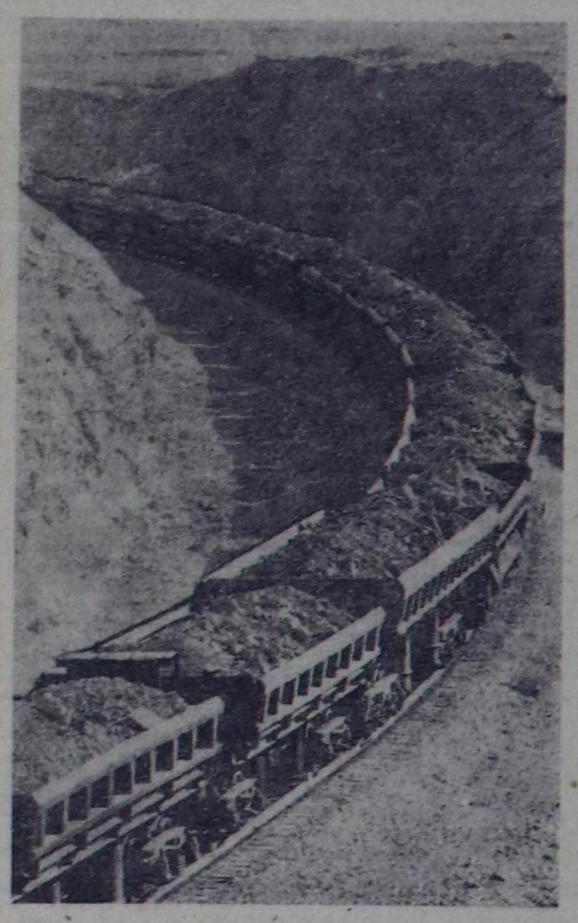

Казах ССР. СЭКП-ниң XXV съездизинге тудуун чорударының дугайында шиитирлээн Каратау-Джамбул девискээр-бүдүрүлге комплекизинин тудуу шапкын темп-биле чорун турар. «Кок-Джон» рудник ажыглалда кирген, болбаазырадыр фабрикалар туттунган. «Кок-Джон» хүн бүрүде 2, 5 мүн тонна фосфорит рудазын берип турар. Оон баштайгы эзлчээнинг төлевилээн күүүзү чылда 2250 мүн тонна руданы бээри болур.

ЧУРУКТА: фосфорит рудалыг база бир эшелон хереглекчилерже чорупкан.

В. ЗИНИННИҢ болгаш Г. КОШКИНЦЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СИГЕН ШӨЛҮНДЕН МЕДЭЭЛЕР

Хемчиктиң кыдыында арыт иштинде кончуг шыырак эрлер ход кадыыры-биле эртенден эгелээш орай кежээге чедир сиген кезип турар. Ол болза Сут-Хөлде ыыш ажылдагый участогунуң коллективиниң ниитиниң малынга сиген белеткен турары-дыр. Олар «Сут-Хөл» совхоз-биле керээ чаргаш, 100 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг ажылдап турар.

Ында сиген кезилдезинде 10 звенода 54 кижи ход кадыыры-биле кезип, болуп, сараттап турар. В. Ондарның, Б.С. Сарыгларның удуртkан звенолары өскелерден мурнап 25 тонна сигенни сараттап алганнар. Сиген кезилдезинде А. Ондар, Х. Монгуш, С. Ховалыг олар хүн бүрү нормазын ажыр күүседип турарлар.

О. БОРАШ.

● ● ●

Чоон-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозта Артаа Монгуш эзлээн каш чыл дургузунда ук ажыл-агыйның будук-бүрү белеткээр бригадазын удуртуп келген. Оон коллективи чыл санында бедик көргүзүүлерни чедип алыр чаңчылдыг.

Бо чылын база ук бригада ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш шудургу ажылдап турар. Бо хүннерге чедир 70 тонна будук-бүрү белеткээр планын 80 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Мурнакчы ажылчын А. Монгуштуң удуртkан бригадазының кежигүннери боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, августуң бирги он хонуунда ам-даа 20 тоннаны белеткээр сорулганы салганнар.

О. АРАКЧАА.

Совет көдээнің кижилери

МОСКВАЖЕ ЧОРУПКАН

Кара-Сал Домбалановна Таан — чүгле «Большевик» совхозта эвес, харын республикада ат-сураглыг саанчыларның биредээ. Саанчының берге, харыысалгалыг болгаш үнелиг ажылынга Кара-Сал Таан ам 28 чыл ажылдап турар. Ол үениң дургузунда бодунуң эрес-шудургу ажылының түңнелинде, Кара-Сал Таан инекти саарының бедик мергежилин чедип алган болгаш республиканың саанчыларының ортузунда калбартан социалистиг чарышка каш удаа типлекчи болуп үнген.

1978 чылда саан турар инектериниң биредээзинден-не 3295 кг сүтү саггаш, Чоон-Хемчик районнуң чемпиону деп бедик атты чаалап алгаш, республикага сүт садарының талазы-биле бирги черни эзлээн. Сүт саалдазын ковудедир дээш оон хей чылдарда шылгарангай куш-ажылын Совет чазак бедии-биле үнелеп көргеш, ону Ленин орден болгаш Ленинчи юбилей медалыбиле шаңнаан.

Кара-Сал Таан ам СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң кежигүнү, район Советиниң депутаты. Ол 1979 чылда алган бедик социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап турар. Бирги чартык чылда бодунга быжыглаан бир инекке онаштыр 1780 кг сүтү саап алган.

Саанчы Кара-Сал Таан сураглыг Шеми хемниң Сарыг-Сиген деп черде инектерин чайлагладып, эш-өөрү-биле кады ферманың сигенин белеткелинде саанчының өг-бүлези шупту киржип турар. «Большевик» совхозтуң дирекциязы, партком Кара-Сал Таанның күш-ажылга чедип алган чедишкиннерин үнелеп көргеш, СССР-ниң улус ажылагыйының чедишкиннериниң делгелгеазынче баар халас путёвка-биле шаңнаан.

Кара-Сал Таан мурнакчы эш-өөрү-биле кады делгелгеже баары-биле Москвага улуг өөрүшкүүлүг чорупкан.

И. КАНГАА.

Культура одаглларының кышка белеткели

КЫЛЫРЫ АМ-ДАА ХӨЙ

Амгы үеде республиканың культура албан черлеринде кышка белеткел ажылдары чоруп турар. Ол талазы-биле Улуг-Хем районда байдал кандыгы? Капитал септелгени бо хүннерде Жданов аттыг совхозтуң Чодураа салбырының кедээ Культура бажыны эгелей берген. Өске культура албан черлериниң агар септелгези чамдык черлерде доозулган. Ынчалзадаа шынар талазы-биле байдал аңгы-аңгы.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында Культура бажыңының септелгези доозулган. Ынчалза-даа оон крышазы багай. Чаъс чаарга, бажыңның аныгларынан кирген суг ханаларны оттүрүп, туйбуну үреп, придип турар. Шак мындыг байдал каш чыл улаштыр уламчылап келген. Шала будуур доозу чединшес. Дилеп тыварын орадлашса-даа, түнел чок.

Эрткен чылын «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының клубунуң батареялары оттулар түүл чок турганындан үрелип калган. Оон чылдагааны мындыг: Каа-Хем разрезинин Чадаанда районнуң ажыл-агыларына хөмүр-даш соортуң алырыбиле талонну түгле бир ай хуусаага бээр. А кандыг-бир ажыл-агый ол хуусаа иштинде хөмүр-дажын соортуң албас болза, демги талону күш чок болур. Ынчангаш клубка оттулар түүл бо-ла үстү бээр турган. Амгы үеде совхозтар директорлары, өске-даа албан организациялар транспорт белен болбаан шаанда хөмүр-даш талонун садып аарындан сестип турар.

Амгы үеде Кызыл-Дагда Культура бажыңында батареялар септеттинген, кышка белен. Ынчалза-даа хөмүр-даш ам-даа дужуруттунмээн. Амдыгаштан боданмас болза, эрткен чылгы таварыла база катап болза канчаарыл?

«Эрткен чылын транспорт чедишпейн турар үеде садын алган 500 тонна хөмүр-дажыны Чадаана участогу бербээн. Талонну оода бир квартал хуусаалыг бээр болза эки-дир ийин» деп, райкүүском даргазының орадакчысы Сайын-оол Бүрээевич Монгуш чугаалады.

Оттулар түүл талазы-биле эрги Чаа-Хол, Кызыл-Даг-дан аңгыда, байдал ниитиг-биле эки: 4100 тонна хөмүр-даштың 2829 тонназы, 2790 кубометр оттулар ыяштың 2026 кубометри хуваага черлеринде дужуруттунген.

Кышка белеткел түгле агар, капитал септелгелер-биле кызыгаарлаттынмазы билдингир. Культура албан черлери эт-сеп, янзы-бүрү херекселдер-биле хандыртынган турар ужурлуг, Чаа-Хол, Кара-Тал, Шанчы, Үрбүн база районнуң Культура бажыңнарында креслолар эргижиреп. Түгле креслоларны солуур эвес, а ниити байалды экижидери негеттинип турар. Чаа Чаа-Хөлдүң кедээ Культура бажыңының кирер эжининиң бир чартызында үреликк сандайлар, креслолар, доозун, довурак, хир-чам болган янзы-бүрү түүлдер түге чыдып турарын? Аныктарнын күжүн ажыглап, түге шефтедип болбас деп?

Чаа-Хөлдү Абаканның № 2 КМК-зы көжүрүп турар. «Найырал» совхозтуң дирекциязы, партия, ажылчын комитеттери, кодээ Совет күүскому Культура бажыңының септелгезинче, оон ажылынче кандыг-даа кичээнгей салбайн турар. Ол ышкаш ында эмнелгениң, школаның септелгезин шуут эгелеваан дуврениг. Чаа Чаа-Хөлде 720 олуттуг школаны тудуп турар, а эрги Чаа-Хөлде школада септелге безин эгелеваан, оон ужуру чүдел? Шакла ындыг байдал «Улуг-Хая» совхозтуң амгы төвүнде бар. Ук совхозтуң төвү алызы барып Хайыракан суурга болур. Ында кодээ Культура бажыныче, библиотекаже кичээнгей база Чаа-Хөлдезиг-биле домей.

Ак-Туруг, Ак-Тал школаларында чаа өөредилге чылында 6 класс немежир. Оны эрги чуртталга бажыңнарын школаларга улай тудуп турган кылыр. Электри киирери база бергеден турар: электролампалар, розеткалар, сывырындак демирлер чедишпес. Оны дарый шиитпирлээри негеттинип турар.

Моон мурнунда Жданов аттыг совхозтуң төвү Чодураа суур турда, кодээ Культура бажыңының чанында база ында библиотекага улуг-биче кижилерни кижи дораан-на эскерер түве. Ам ындыг эвес, шала эзнаргей-ле кончуг апарган. Совхоз төвү Ак-Тал суурда апарган болгаш ынчан барган бе? Септелгеге херек бүгү материалдар чедишпезедаа, ук материалдарны совхозтуң дирекциязы тып берилтер ужуралуг деп бодал, идегел-биле Культура бажыны (директору Клавдия Сүгдер-оол) кылып киришкен.

Оттулар түүл склады кылдынган. Ынчалза-даа хөмүр-даш, тоспак сөөртүүмээн. Септелгеге херек түүлдер-ле көвей: батареялар, электриниң бүгү-ле чырыткы болгаш чаартылга херекселдери, шала будуур дозулар, чугай, кадаг, цемент, ыяш, демир материалдар...

Культура бажыңының боттывынгыр артистериниң келер хеви болгаш хөгжүм херекселдери чок. «Кайывыс-даа чаа ажылдан кирген улус бис. Бүгү-ле байдал мындыг боор түве болза, багай-дыр. Септелгезин-не кызыл турган доозун алзывысса, ажылдаар күзелиивс улуг. Культура ажылы берге, чымыштыг ажыл деп түвени билир бис. Бисте түгле чаагыс баян бар. Эстрада оркестри бар болза, боттарывыс-даа ойнаптар улус бис. Бо суурда гитара ойнаар аныктар база бар» деп. Культура бажыңының уран түүл улуттукчузу Сергей Дамдын күзелин ынчаар илереттн.

Культура бажыңының «Шолбан» агитбригадазы сиген бригадаларынга, звеноларынга бараан болуп четтигиптер үени тып ап турар. Ажылынга сагыш човаңгыр, шимченгир, сагыңгыр-ла боор болза, ажыл кижите чагыртынгыр болур.

Районнуң чамдык культура албан черлериниң кышка белеткелиниң байдалы мындыг. Кышка белеткел ам-даа уламчылавышаан. Кылыр ажылдар хөй. Түгле шудургу, шын организастаан ажыл үре-түнелге чедирип болур. Районнуң культура албан черлери кышка белеткелдиг темпизин дүргедедип, ажылды чер болганга шалыкты организастаар дээрзинге бууреэр апаар.

Б. КЕНЕШ,

«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ, ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИ, АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чевүлел хурал доозулган база Түңнел актыга ат салган хүндеи бээр дерт чыл өөн планетаның депшилгелиг хөй-ниитизи, чаагай тура-соруктуң бүгү кижилери демдеглел турар. Ол болуушкунга холбаштыр Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Совет комитеттиң хуралы август 1-де Москвага болган.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының оруунга эң бирги херек болза, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыры, чепсеглениишкинни дүжүреринче шилчиири болур деп, чүве чугаалаанар демдеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чаа саналдарын совет хөй-ниити бүрүн деткип турар, ол саналдар Варшава нерээзинин кижикчилери күрүнелерниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң эрткен чылдың ноябрьдагы Декларациязында болгаш даштыкы херектер министрлериниң бо чылдың майда Будапештиге болган хуралында тодаргайлаттынып кирген.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Совет комитет медеглел хүлээп алгаш, ниити-европа чевүлел хуралы Европага болгаш бүгү делегейге бирги чергениң ужуг-дузалыг кажан-даа турып кербээн аажок улуг болуушкун болган деп онзалап демдеглээн. Ол чевүлел хуралдың түңнелинде Европа дипке политиктиг байдал эжижээн, кады ажылдажылганың янзы-бүрү талаларынга депшилге чедип алырының улуг баазазы тургустунган. Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың түңнел актыда ай-иттынган үр үелиг программазы тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың эргеажыктарынга таарыштыр таарымчалыг хеделиишкиннерниң угланыышкынарын шын тодарадып турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Дж. Картер-биле Венага чугаалажыышкыннарының чедишкинниг доозулганы болгаш стратегтиг шаар халдаашкынының боо-чепсээн ныызыгаарлаар дугайында нерээге ат салганы боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынга, бүгү делегей байдалын кадыкшыдарынга аажок улуг ужур-дузалыг.

Европа дипке шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш чепсеглениишкинни дүжүреринің талазынга социалистиг чурттарның чаа саналдарынга Барыын чүк удуртукчуларының боттуг харыы бээриниң эргежок чугулазын демдеглээш, шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга детимче кылдыр, чепсеглениишкинни дүжүрери болгаш ийыыл чок чорук дээш Европаның хөй-ниитиниң бо чылдың октябрьда Брюссельге болур шуулганынга санал-аналдарны боттуг солчурунче угланган идепкейлиг хеделиишкиннерге тайбыңга ынаишылдыг күштерни хуралдың кирижикчилери кыйгырган.

(СЭТА).

ВСР-ниң ДХМ-ниң нотазы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам-биле кызыгаарга чепсектиг чөнгээлерни Кыдат сөөлгү хүннерде соксаал чок кылып келген, ол чорук кызыгаар районнарга дүшкүүрлүг чорукту кедергей чидиглендирген деп, ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң кыдат даштыкы херектер министерствозунче чоруткан нотазында чугаалаан. Ылаңгыя Хатуен можунуң чамдык районнарынга кыдат шериглериниң чөнгээлиг үүлгедиглери онза шынгыы болган деп, ол документтиде демдеглээн. Чурттакчы чоннуң аразында хөй кижи хораан, материалдыг улуг когаралды чедирген.

Кызыгаардан ийи километрде Тхыонгфунг можуга (Хатуен общинага) болук кыдат солдаттар ВСР-ниң кызыгаар шериглериниң кезектеринче июль 14-те халдаан. Июль 21-де бир взвод кыдаттар олла общинаже чепсектиг халдаашкын кылганын нотада демдеглээн.

Июль 28-тиң эртенинде кыдат артиллерия Тхыонгфунг общинаны боолаан. Боолааныын соонда бир рота кыдат солдаттар общинаже шүргүп кирип келген. Дыка хөй бажыннарны олар өртедипкен, тарылгаларны узуткаан, кашдаа чурттакчыларны болгаш кызыгаар камгалалының шериглерин өлүргеп.

Вьетнамның чепсектиг күштери болгаш чону чөнгээчилерге шиитпирлиг өйтүр шавышкыныны берген болгаш кызыгаар артынче дедир дезип үнер кылдыр оларны албаладкан.

Кыдат чагырыкчы балыктерниң база дагын кемниг үүлгедиглер кылганынга шиитпирлиг удурланышкын БСР-ниң ДХМ-ниң нотазында илергейлеттинген. Вьетнамга улуг дайынзырак айыылдыг чөнгээлерни, ол ышкаш өске-даа өжээниг үүлгедиглерни доп-дораан соксатсын деп, негелде нотада киргеп.

Боттарының кемниг үүлгедиглериниң бүгү-ле улуг ужуктары дээш долу харыысалганы кыдат чагырыкчы балыктер ужуктаар ужурлуг деп нотада онзалап демдеглээн.

ЛУСАКА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДА

ЛУСАКА. (СЭТА). Дем каттыштырылга кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының 22-ги конференциязы Замбияның найысылалында ажылдап турар. Биеэки англи колониалдыг империядан хосталган күрүнелериниң хөй нуруузу ол дем каттыштырылгазында бактаап турар. Ам Азияның, Африканың, Европаның, Американың болгаш Океанияның 41 күрүнези дем каттыштырылгазының кежигүннери апарган.

Колониалдыг болгаш расисчи дарлалдан Патриотчу фронтуның удуртулгазы-биле хосталып алыр дээш чөптүг демиселди чорудуп турар Зимбабвениң улузу-биле хамаарышпас Африканың эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын Замбияның президентизи К. Каунда конференцияны ажыдып тура медеглээн. Родезия ам-даа англи колония болуп артпышаан, ында амдыгаа чедир кандыгдаа өскерлиишкиннер болбаан деп, ол онзалап демдеглээн. Түңнелинде эргечагыргага чалча «чазак» кирген «сөңгүлдалар» дижир чүвени дүрүм чокка эрттирген деп, ол чугаалаан.

Конференцияга кол чугаалажылга Зимбабвениң болгаш Намибияның улустарының национал-хосталгалыг демисели-биле база расизмниң болгаш колониализмниң дипте сөөлгү одаглларын чок кылыры-биле холбаалыг айтырыгларга хамаарыштыр калбарар апаар деп, К. Каунда дыңнаткан.

Барыын таланы чурттарның, ылаңгыя Англияның политиказы, расисчи өзү-чурумнарны деткиринче ажыы-биле угланган шак ол политика дем каттыштырылгаындан шыңгыы шүгүмчүлелге таварыш турар. Ынчангаш, англи «Дейли мейл» солунуун бодалы-биле алырга, бо конференция ук организацияның догуннап турарынга кыжаныышкынныг, дүшкүүрлүг, кризистиг байдалда эртер. Великобритания Лусакага судтаттырыкчының олудунга олуртуруптар деп, англи телевидениениң тайылбырлакчызы демдеглээн.

Дем каттыштырылга кежигүннери 27 чүртү конференцияда президентилер болгаш премьер-министрлер төлээлээн, оон арткан күрүнелериниң делегацияларын министрлер баштаан. Конференцияны ажыдарының өзулалынга Зимбабвениң Патриотчу фронтузунуң делегациязы Дж. Нкомону баштадыр киришкен.

ПОРТУГАЛИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның чаа чазааның министрлериниң дангырактар бээриниң өзулалы найысылалдың Ажуда ордузунга болган. Чурттуң төөгүзүнде херээжен кижи — Мария ди Лурдиш Пинтассилгу португал чазакты бир-ле дугаарында тургусканы ол.

Сөңгүлдалар аразының бүгү-ниити сөңгүлдазын эрттирерин белеткээр сорулгалыг чазакты баштаарын аңаа президент А. Рамалью Занеш дааскан. Чидиг болгаш узамдык политиктиг кризисти ажып эртер сорулга-биле ол сөңгүлдаларны эрттирер.

Португалияга сөөлгү чазак кризизи К. Мота Пинту баштаан чазактың дүшкениниң соонда эгелээн. Ол чазактың политиказы португал революциының революстуг чаалап алыышкынарынче — аграр реформазынче, национализацияже, бүдүрүлгелерге ажылчыннар контролюнче барыын үзелдиг күштериниң халдаашкынына боттуг идигни берген. Ажылчыннарның болгаш парламентиде демократтыг партиялар оппозициязының калбак удурланыышкынарынга таваржы бергеш, ол чазак халажып үнер ужурга таварышкан.

Мурнундаагызынга деңнээрге элээн улуг өскерлиишкиннерге таварышкан чаа чазактың составында 16 министр болгаш премьер-министриниң чанында күрүне секретары кирген. Ам ол чазак Республиканың хуралы көөр кылдыр бодунуң программазын киирер болгаш ону үүлдүг деп кергеп таварылгада бүгү-ниити сөңгүлдалар эрттирерин конституцияда көрдүнген үш ай хуусаа иштинде белеткээр ужурлуг.

• • •

РЕДАКЦИЯДАН:

Чаа премьер Мария ди Лурдиш Пинтассилгу 49 харлыг. Ол республиканың ийиги үр чазаанга социал айтырыглар талазы-биле министр болгаш баштайгы үр чазактың үезинде социал хандырылга талазы-биле күрүне секретары албан-дужаалдарны эдилеп турган. Премьер-министр албан-дужаалга кандидаттар дандызынга оон ады каш удаа кирген. 1971—1972 чылдарда ол КНО-га португал делегациязының кежигүну турган. Сөөлгү үеде — Португалияның ЮНЕСКО чанынга доктаамал төлээлекчизи.

Шилчилге чазааның баштыны албан-дужаалга М. ди Лурдиш Пинтассилгуну томуйлааның барыын үзелдиг күштериниң талазындан шыңгыы шүгүмчүлел-биле утказан.

Португалияның Компартиязының Чиңгине секретары А. Буньял президент-биле ужурашканының соонда чаа премьер-министрни Португалияның Компартиязының канчаар көөрү чазактың составындан болгаш программазындан хамааржыр деп онзалап демдеглээнин СЭТА-ның корреспондентизи С. Старосельский Лиссабондан дыңнаткан.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

ЛЕОН. (СЭТА-ның тускай корр). Диктатураның дарадыдан ийи-ле неделя мурнунда хосталган Никарагуада кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин чаа хевирлерин организастаар талазы-биле баштайгы базымнар кылдынын турар. Чурттун чонунуң аажок хөй нуруузу кедээ районнарда чурттаан турар. Ынчангаш аграр реформазы Национал чаартылганың Демократтыг түр чазааның программазының кол үүлдериниң бирээзи.

Будун чартык ай мурнунда хосталган Леон департаментиге улусчу эрге-чагырганын органнарын өске районнардан эрте тургускан шеп, Аграр реформазының институдунуң төлээлекчизи Орландо Нуньес чугаалаан. Диктаторжу өзу-чурумну дужургениниң соон дарый-ла ол органнар чазактың программазы болгаш баштайгы декреттери-биле көрдүнген чаартылгаларже киришкен. Диктатор Сомосаның өг-бүлезиниң болуп турган черлериниң барык деңнеп чер чок тараачыннарга дораан хуваан берген. Эн-не үнүштдужүткүр 30 мун гектар чыгам черни ядыыларга дамчыдып берген, ам ол черлерде кедээ ажыл-агыйның 30 коммуналарын тургускан. Тарылга ажылдарын чорударынга үреэниннерни болгаш машиналарны чазак берген.

Барык 45 чылдар дургузунда Сомосаның өзу-чурумуу оларның өөренир, медицина хандырылгазы алыр аргазын чүге казып турганын, араатанлыг мөлчүүшкүнге болгаш дарладыышкынга оларның чүге таваржы турганын тараачыннарга хамыктыг мурнунда билиндир тайылбырлап бээрин күзеп турар бис деп, О. Нуньес чугаалаан. Тараачыннарга эмнеге пунктуларын, школаларны ажыдын бээрин, аш-чемни чедирерин болгаш хуваарын организастаарын оралдажып турар бис. Тараачын ядыылар коммуналарже күзелдиг барын, ажыл-агыйны коллективтиг чорударының улуг ажыктывын билип кел чыдарын баштайгы дужулга көргүзе берген деп, ол демдеглээн.

Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузунуң дайынчызы тура, Леонну хостаар дээш тулчуушкунларга амы-тынындан чарылган Бенхамин Рейес Кесада аттыг коммуналың девискээринге СЭТА-ның корреспондентизин Аграр реформазының институдунуң төлээлекчизин Бенито Берриос уткуп алган. Шаанда маңаа Сомосаның даштыкы херектер министри Кинтананы дээр мал ажылдыг ферма турган деп ол чугаалаан. Оон бүгү эдел черин национализастаан. Ферманы болгаш ону дорганды 206 гектар черни тараачын ядыыларга дамчыдып берген.

— Бергелер хөй-дүр, ынчалза-даа кол түве чүл дээрге, Леонуң ажылчыннарының урулгарынче хүнүүн-не сүттү, ногааларны болгаш чимистерни чорудуп берип турар апарганывыс ол болур деп, Б. Берриос чугаалаан. Улетпүр бүдүрүлгелерин катап тургузар дээш ажылдап турар ажылчыннарга улам улуг дузаны чедирер дээш бүдүрүшкүнү көөдеринин кызын турар бис. Коллективтиг өске ажыл-агыйдар-биле кады ажылдажылганың дуржулгазы бисте тыптып келди деп ол чугаадааш, чижээн көргүстү.

Сомосаның диктаторжу өзу-чурумунуң үезинде эң улуг дарлалга таваржын турган аңгы—ядыы тараачыннар бир-ле дугаарында боттарының черинин эелери болуп бар чыдар.

В. ШЕХОВЦЕВ.

СССРЭ-ниң халыстарының VII Спартакиадазы

ТРЕНЕРНИҢ ҮЛҮҮ

Бо Спартакиада болуп турар үеде ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Василий Игнатьевич Гордюк снайперлер маргылдаазынга үжен беш чыл дургузунда киржип келгения дедегээн. 1932 чылда, 17 харлыг оол турган, ол кара адарының спортунга хандыкшаан, а 1934 чылдан Бүгү-эвилел маргылдаазынга бир дугаар киришкен. Оон улаштыр-ла Василий Игнатьевич адыгжы, тренер, судья болуп, чурттуң бүгү-ле бирги чер дээш болган маргылдааларынга киржип турган. Оон аңгыда делегейниң, Европаның чемпионаттарынга, ол ышкаш Олимпий оюннарынга база киришкилээн.

Августуң бирде Василий Игнатьевичиниң өскүктери аңаа үүгле ССРЭ-ниң Улустарының VII чайгы Спартакиадазынга эки киришкени дээш эвес (ол Москваның командазының составынга биче калибрлиг винтовка-биле кара адарынга снайперлер белеткеп турган), а Кызыл Тук орденниң юбилейи-биле база байыр чедиргеннер. Баштайгы дайынчы орден-биле Василий Игнатьевич 1944 чылда шаңнаткан, ол 1941 чылда эки турачы бооп, фронтуже чоруткан. Москва чоогунга ол дайылдажып турган, оон соонда дайынның тылынга командылаг черинден тускай даалга күүсөлип турган.

Ол даалганы Белоруссияга тергинин эки күүсеткени дээш Барыын фронтуның штавының хайгыыл киллизиниң хайгыыл болүүнүң командири — лейтенант Гордюк ол бедик шаңналды алган.

Василий Игнатьевич капитан эргелиг шеригден халажып чанган. Командылал черинин даалгаларын чедишкиниг күүсеткени дээш ол Дайынчы Кызыл Тук орденнинден аңгыда Кызыл Сылдыс ордени-биле болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Ол адыгжы спортче ээп келген. Дайын сөөлүндеги чылдарда Гордюк ССРЭ-ниң спорт мастери деп атты бир дугаарында алганнарының санынга кирген. Тренер ажылынче шилчээш, оон-даа улуг, көскү чедишкиннерни ол чедип алган. ССРЭ-ниң кара адар талазы-биле шилиндек командазының тренериге он чыл ажылдап келген. Оон өөреникчилериниң аразында Рим Олимпиадазының чемпиону Виктор Шамбуркин (амгы үеде ССРЭ-ниң кара адар талазы-биле улуг тренери) болгаш Олимпий оюннарының мөңгүн шаңналының эдилекчизи Марат Низаев, Европаның беш дакпыр чемпиону Олег Лапкин олар бар.

Ам Василий Игнатьевич Гордюк —пенсияда. Ынчалзадаа кайдыг-ла бир улуг маргылдаа болур дей бээр болза, Москваның адыгжыларын ол боду белеткен эгелей бээр.

В. ЕРМОЛИН,

СЭТА-ның корр.

ТӨРЭЭН ООЛДАРЫ ДЕГ

ССРЭ-ниң Улустарының VII чайгы Спартакиадазынга оон өөреникчизи уттурган: хөй частырыглар кылыпкан. Ынчалза-даа чидиг демисел үезинде ол чаңгыс-даа катап дыңзыг сөс сөглевээн. «Сегиржиг алган үеде спортчу кижи болу боданыр ужурлуг» деп, Ленинградтың даю-дожуларының дагдыныкчызы Василий Морозов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Ол дугайын Морозов аныаанда-ла билип алган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ол дайзын-биле тулчуп турган. Сураглыг спортчунуң эң баштайгы алган шаңналы — «Эрес-маадырлыг чорук дээш» болгаш «Дайынчы ачы-хавыяазы дээш» деп медальдар болур.

— Спортчу кижи баштай бодунуң тура-соруун быжыглап алыр херек, оон соонда тиилелгелер дугайында бодаар — деп, хоочун тренер чугаалаар.

Оон эжи, Грузияның шилиндек командазының тренери Бидзина Мазнашвили база ынча дээр. Олар боттарының мергежилинге бердингеннинден төрелдешкек. Хөй чыл дургузунда тренерлеп келген Мазнашвилини «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальбиле шаңнааны-даа чөп, оон өөреникчилери тергиин эки спортчулар болганнар. Чижээ, Рамаз Аршиладзе (95 кг) биле Абдулгаджа Баркалаев (86 кг чедир) VII Спартакиаданың чемпионнары болганнар.

Баркалаев амгы үеде Дагестанның найысылалы — Махачкалада чурттап турар. РСФСР-ниң шилиндек командазының составында. Тиилелге соонда чемпион журналистерге ынчаар чугаалаан:

— Бо чедишкиниерим дээш тренеримге өөрүп четтирер мен. Ол мээң дугайымда төрээн адам дег сагыш човаң келгеи: мээң тура-соруумну быжыктырып, дүн-хүн чок белеткеп турган. Ам мээң бодумда өөреникчилер бар. Оларны кижизидериге менээ дагдыныкчым төлептиг үлегерин көргүскен...

Я. ГОРЕЛОВ,
В. ИОНОВ,
СЭТА-ның корр.

БРАЗИЛИЯ. Сальвадор — Атлант океанның эриинде турар хоорай. Оон онзагай чүвези чүл дээрге, хоорай ийи каът кезектен тургустунган: бедикте болгаш чавыста кезектери тускай лифт-биле харылзашкан.

ЧУРУКТАРДА: хоорайның кудумчуларының бирээзи; хоорайның «ийи каъдын» тудуштуруп турар лифт.

В. ГЛОБАНЫҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

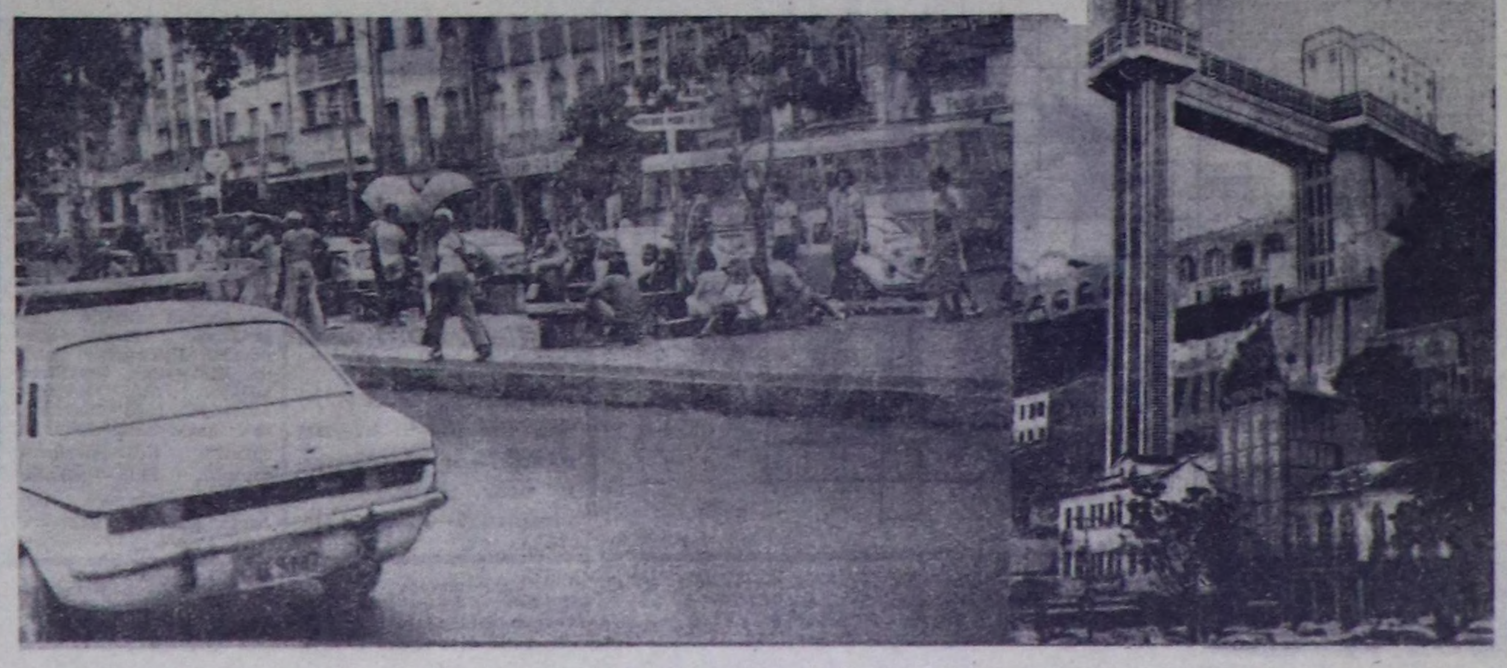

Улуг карышкак

ВЕНА. Австрияның даштыкы садыг балансызының карышкаа бо чылдың бирги чартызында 29 ажыг миллиард шиллинг акта болган. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинде турган карышкактан бо 5 хуу хөй-дүр. Балансе карышкаанның өзүлдези нефтини болгаш энергетиктиг чиг-эттин өске-даа хевирлерин садып алырының көвүдээнинин уламыдан болдунган.

(СЭТА).

СЫЛДЫС-ШОКАР

Сөзү Е. Танованы. Ыллаары А. Тановтуу.

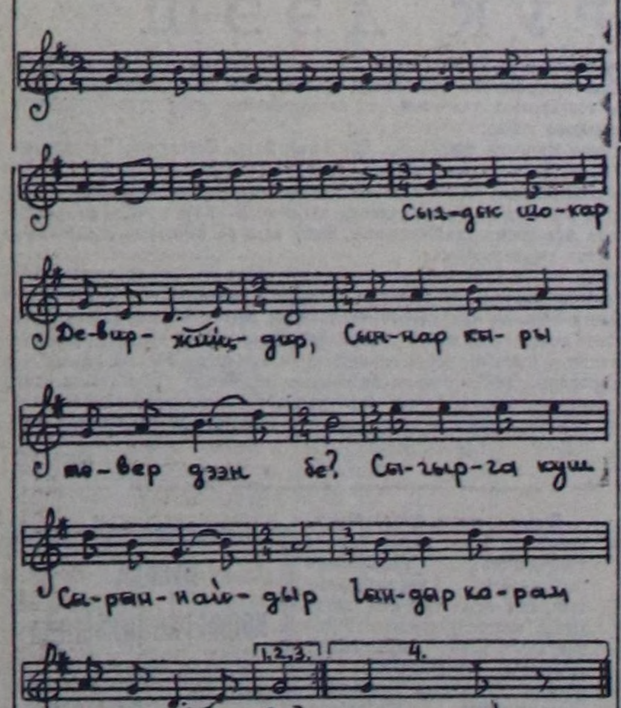

Сылдыс-шокар девиржийдир,
Сыннар кыры тевер дээн бе?
Сыгырга куш сырыннайдыр,
Чындыр карам сагыган бе?
Күзет маанаа чылгычының
Хүлүмзүрүү чайнай берзе,
Сагыш ышкаш күжүр кулун
Салгын-биле чаржыш үнер.
Эки аттың маны дүрген,
Артты-сынны чыыра тыртар.
Эргим эштин куспаа чылыг
Ал-ла ботту бүргей алыр.
Аткан даңның хаазынче
Ужугуп ор, Сылдыс-Шокар,
Амырагың күзелинге
Уткужуп кел, анай-кара.

ДҮНЕКИ САРААТТАР

Хөрүн, сугнуң хайыразы
Көккүр сиген элбек-ле-дир.
Магадылап ажаап аарда,
Магалыг-ла хүннер бооптур.
Аяс дээрде төгерик ай
Аян-чоруун кылып чору.
Аныяктар ырлыг-хөглүг
Алаак, шөлде хөлзеп турлар.
Чаъстай берзе, сиген өдер,
Саадаш кынмайн, дүрген ажаар.
Айдың дүне ынчангаштың
Ажыл-чымыш сокаш кынмаан.
Эртенги хүн хөрээлекте
Одаг ыжы шөйлүп үнген.
Ол-ла ишти хынаар оолак
Эргий каккаш ээп келген.
Коңгүс айдың серини дүне
Хөй-ле сараат немешкенин
Шайын аартап, сигенчилер
Сагыш ханып көрүп орган.

Д. ДЫРТЫК.

СЕРГЕЙ ПРОКОФЬЕВ:
амыдыралдың арыннары

Дөрт үс чыгам чагааларны кылагар хаста камныы-биле шарып суккан. Оларның кайызы-даа үнелиг—чүге дээрге олар XX үс чылдың музыка уран үүлүнүң классиги Сергей Прокофьевтиң холу-биле бижиттинген. Музыка культуразының М. И. Глинка аттыг төп музейинде оларны парлалгага белеткээри база үе, тема аайы-биле таарыштыр тургузарының улуг ажылы доозулган.

Дөрт, тода, турум хол үжүү. Бир эвес кижиниң холунуң үжүү оон аажы-чаныш, овур-хевирин херечилептер деп чугаа шын чүве болза, Сергей Прокофьевтиң холунуң үжүү тура-соруккурун, бодалының четкилин, ханызын ыяк илередип турар. Оон аңгыда оон амыдыралының шапкын, соксаш дивес чүгүрүүн база көргүзүп турар. Композитор бодунуң чогаатканы тускай стенографияны ажыглап турган: фортепиано дээрде «фп», Петербургту—«пбг» деп каар турган, бодунуң адын салырда—«Пркфв» деп хураангайлаар.

Чагааларның кол кезин 20 чылдарга, 30 чылдарның эгезинге хамааржыр. Композитор он беш чыл дургузунда даштыкыга чурттаан, ынчалза-даа Төрөөн чурту-биле харылзаазын черле үспээн. Ажылчыннарга концерттерлиг доктаамал кээп турган. Совет Россияда чүү болуп турарына, оон музыка амыдыралынга С. Прокофьевтиң улуг сонуургалдыының дугайын оон каза-даа парлаттынмаан чагаалары херечилеп турар. Москвага оон чогаалдарын таныштырган музыковед В. В. Держановскийге мынча деп бижээн: «Мээң музыкамның Москвага чедиишкиннеринге өөрүп база чоргаарланып тур мен. Ол дугайын бижээн Москва солуннарын меңээ чорудуп бээринерни диледим». Ынчан оон фортепианога үшкү концертин москвачылар улуг сонуургал-биле уткаан турган.

Ада-чурт музыказын даштыкыга пропагандалаарына бодун Прокофьев харыысалгалыг кылдыр санап, оон алчини деп чоргаарланыр турган. «...Даштыкыда мен биеттиң музыкавысты төлөөлеп турар мен, анаа хамаарыштыр элээн үүлдерни кылыпдаа турар мен»—деп, 1929 чылдың февральда бижээн чагааларының бирээзинде демдеглээн.

Совет музыка культуразының өзүлүг улусчу хевиринге ол дыка өөрүүр турган, уран үүл мастерлериниң ажылчын аудитория-биле быжыг харылзаалыынга ол өөрүүр турган. Төрөөн чуртунче шуут ээп келириниге белеткенин тура, бодунуң чаа чогааткан музыказын үүгле концерт залдарынга эвес, харын «кайы-бир заводка барып күүсеткен болзумза» деп бижээн.

1933 чылда Прокофьев Москвага ээп келген болгаш оон совет музыка амыдыралының шапкын темпизи-биле чурттаан эгелээн. Ол үеде оон чогаалдарын ССРЭ-ге болгаш даштыкыга калбаа-биле хүлээп көрүп эгелээн. Сураглыг мастер амыдыралының соолгу хүннеринге чедир чогаадын келген. Музейниң архивинде арфа ойнакчызы Э. А. Дамскаяга композиторнуң өлүрүүнү 20 хонук бурунгаар бижээн чагаазы база бар. Ында мынча дээн: «П. Бажовтуң тоолдарының аяны-биле чаа бижээним «Даш чечек дугайында тоол» деп баледимниң репетициялары Улуг театрда эгелээн. Бо чазын ону бир дугаар көргүзер. Дирижер К. Зандерлинг мээң чаа чедиги симфониямны чоокку хүннерде Ленинградка күүседир, оон дарый ону Е. Мравинский база белеткээр». Москвачылар ол симфониямны аажок чылыг уткаан.

Композиторнуң дыңнап, көрүп четтикээн үүлдериниң дугайында кыска тайылбыр: «Даш чечек» деп оон баледи Улуг театрның сценазындан ам-даа дүшпээн, ол коллективтиң ам болур АКШ-че баар программазында база кирген. А чедиги симфониязы дээш Сергей Прокофьевке өлгениниң соонда совет музыкантыларын бирле дугаарында Ленинчи шаңналды тывыскан.

Н. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

Ногаан эзим

Рассказ

Бо хемниң арта даамалы Сарыглар Доржукай бежен хар ажып чоруур кижи. Оон амыдыралы арга-арыг, ак-мөң-биле тулуш холбаалыг болгаш үргүлүү-ле чер чоруктуг-даа болза, ол чуду-кара эвес, арай арыг-силии аажок. Ай-айы-биле сын-тайганың арыг агаарынга чоруур, аржаан суун ижер болгаш ындыг түве ийикпе, оон төжектелдир таартып алган бажының сырый дүктери ам-даа оңмаан, калбак-калбак удургуларлыг ак диштери ам-даа чарт. Төгериксимээр хүрең шырайлыг, ханызы сүргей чоогалар доора дургаар кешкилээн кадыр хавак адаанда хапыгыр кара карактарлыг, шериг өзер хевирлиг хертеш думчуктуг.

Боду чазык-чаагай эвес, болганчок-ла кадыр хаваан дүйүптер. Үнү чоон, өстерни чаңгыстап санап орар чүве ышкаш, оожум чугаалыг.

Кыш, чай чок арга-арыг кезин, часкаан-на чоруп чоруур болгаш ынчаар чаңчыгып калганы ол чүве ийикпе, Доржукай сагыш-сеткилин чугаага эвес, а бодалга хөй иле-редир. Ынчалза-даа хурал-суглаага аасыраа шору апаар. «Чер кырынга чуртталга дээш» деп өстерни ол чугаа аразынга бо-ла кирре кагылап орар.

Кудурук бажын дескилей таарып каан кара доруг аъды чай, кыш чок багдан салдынмас-даа болза, сувай бе дег, кезээде семис чоруур.

Доржукай арга-ыяш даамалының хевин кедиптерге, ол харын-даа командирзий бээр. Дурт-сыны дорт болгаш бедик-чаагайы кончуг кылдыр көстүр.

Даамалдың ажы-төлү өскен, шупту-ла өглеиип-баштанып, чүк-быдарадыр ажыл-албанда тарап чоруй баргылаан. Бажында хеймер оглу Петя артган. Ол безин ам сес дугаарда.

Өг-бүленің хөрээжен ээзи Сарыглар Севилбаа совхоз конторазын аштап турар. Ол ашаандан алды хар аныяк, ам-даа эзт-ханы ыйлыш дивээн. Ынчалза-даа бажының чоолбургай кара дүгү арай сыыган калган. Кадай бажын чаңгыс бут кылдыр кежегелей өрөөш, чушкуузунда борбайтыр даап алган чоруур, Севилбаа аштаан чамдыкта чемелээн-даа олургулаар.

— Ортулук өрттеткен дээш, дөө Сундуйларны чеже-даа билдиртиринге даргалар сени тоовас чүве ышкажыл. Ам болзун. Улус сеңээ хорадаан, бо кижи-биле безин эвилешпес, хыйыртап эртип турар апаар чүве-дир.

Доржукай кадайынга харыы бээринге черле далашпас чаңныг кижи чүве-дир. Дөө-ле дүп-шаг болганда:

— Чер кырынга чуртталга дээш — деп каар, ол-ла.

Кажан бодунуң харыылаар девискээрин эргээш келген соонда, Сарыглар Доржукай көдээ Совет болгаш совхоз конторааларынче маңнап каар.

Совет даргазы, тас баштыг, узун кылчытыр ашак арга даамалының негелде-хомудалдарын ындыг-ла дыңнангыр эвес хүлээп алыр. Даамалдан пат-ла бужурганып, хөңү калган чүве-даа ышкаш, оон негелделерин дыңнаанындаа, дыңнаваанындаа билдинмес, кезек ыыт чок олурулаар. Чамдыкта дарга бир-ле кижи-биле телефон дамчыштыр төнмес-батпас чугаазын шейтеп олуруп-даа бээр.

Дарга сөөлзүредир мынча дигилээр апарган: — Бис база айтырыш көөр бис, харын. Ынчалза-даа бисче-ле көрүп алган олурбайн, силер болуңар база хөделип көрүнер, Доржукай Дажыевич. Көдээ Советтиң албан-ажылы дээрге, баш ашкан чүве-дир ийин.

Бо суурда Дүлей Сундуй дээр кайгамчык оптуг-кажар болгаш сураглыг чазый-чилби кижи бар. «Саскаанның караа—чаарда, чазыйның караа чагда» дижир боор ийин. Дүлейниң сыгыр сарыг карактары совхозтуң чүүү кайда чыдарын черле соора көрбес, сорунзалыг чүве-биле дөмей-ле. Кандыг-даа машиналарның артык кезектери Дүлей Сундуйда шупту бар. Ол артык кезектерни кымга, канчаар саарарын Дүлей билир, район төвүнче-ле шуудуп турар хевирлиг. Кажараан, кашты көрген дилги белен-селен какпаларга кирер боор бе.

Дүлей бо чазын дүне када балык оорлап четкилеп турган, өрт үндүрүп, кызыл-каттар үнер дыка делгем ортулуктуң үнүжүн агаарже ыйбаландыр хадыдышкан. Ол хөректиң актызын даамал тургускаш, судка кирер бодаан. Ынчалза-даа «эң шыңгыы ялалаар бис» дээш, актыны көдээ Совет даргазы Хыл Казыевич бодунга арттырып алган. Ооң соонда чүве сураг барган.

Бир-ле кежээ магазин эжининге Сундуйну өнедиин өвемчидер хөөнүг кезек аныяк кижилер ону долгандыр тургулапкан чир-шоң дүжүр сө-ле каттыржып, даамал дыңназын дээш, өжегерээн улуг үн-биле оон айтырыг салганнар.

— Бир эвес тайгага аң адыг алган азы ыяш ужуруп алган турында сени бир-ле кижи көрүп каапкан болза, канчаар сен, Дүлей?

— Канчаар боор! Чыда өлүр чылан эвес, тулчур апаар. Кым анаа-ла штраф төлексээр чүвел! Хи-хи-хи!

Часкы үеде эң коргунчуг айыыл өрт болур деп даамал аажок сестип чоруп турган. Хар аккандан бээр үр болбаан, ол хиреде дөрт кезек черлерге өрттер үнгүлээн. Чоок, хем унунга болгулаан өрттерни өжүреринге школачыларның дузазы аажок улуг болган.

«Бай-Сүт» совхозтуң директору Николай Сүрүнович Маңзыр чаз үжен ажып чоруур, олут чыдын-даа чок кончуг эжер-эрес кижи.

Совхозтуң девискээринде бактаап турар бүгү-ле хөйниити организацияларының ажыл-чорудулгазын эки болзун дээш, директору оларга болдунар-ла шаабиле дузалажып турар. Николай Сүрүнович арга даамалының саналын ёзугаар, өртке удур дружина командазын организастажып тургускан. Дүне-хүндүс, ырак, чоок черлерге өрт болу берген таварылгада ынаар кижилер сөөртүү чолаачыларның график дңзызын конторада аскан.

Бир-ле хүн даамал эргилде кылып чораан. Суг кыдыында одаг көзүлген. Чедип кээрге, одагда ийи хөрээжен кижи улуг демир-хуун долдур консервалыг мүн хайындырган турганнар. Одаг чанында бир кээрген, ийи кушкаш адын каан чыткан. Чеди әр кижи бир дытта шүдүзе хааржаа кызыдып алган, ону әалчежип боолаан турганнар.

Ногаан бүрүлери чаа четчип өрар семдер хадыңны ужургаш, оон кырында рюкзактарын, чүктерин оваалап каан. Бо улус чортуп келген аъттыг кижини улуг-ла хөөкке албааннар. Даамал улус-биле мөндилешкен. Одарның ийизи олче хөөнүг-хөөнчок көрүүгулеп келгеш, баштарын бичии соғаш кылгылаан.

Боодалганы соксадырын, арга-эзимниң аң-кужунга дегбезин бо мал-хал кижилерден даамал чөптүү-биле дилээн.

— Ашак бисти дужааксап келген-даа хевирлиг!— деп, сыгыр сарыг карактарлыг узун оол аңнаыдыр чугаалаарга, өскелери ону деткип чиршоң каттыржып кааннар.

Дыдыраш сарыг баштыг арган кижи даамалга ырактан-на бижик көргүскеш, мону чугаалаан:

— Сеңээ бо куштар, бо дыттар харам чүве бе? Сээң эвес, бо шупту бистин! Күрүнеии! Бис бо бүгү чүвелерни садып алган бис! Путёвка бо, өртээн төлеп каан. Бисти дужааксап турар, сен чогум кым сен? Чүнү кылып турар сен?

— Мен бо хемниң ээзи—даамал-даа, егерь-даа мен. Ыяш, үнүш үревезиңерни, дириг амытаннарга, куштарга дегбезиңерни база катап дилеп тур мен.

Харыы орнунга база-ла чиршоң каттыржып кааннар. Бо мал аарыг кижилерде бир тозовка, бир дүүрге бар болган. Ынчап тура, демги-ле сыгыр сарыг карактыг узун оол даамалдың аъдының дыныдан кээп сегирип алган.

—Сен, акый! Ынчап турбайн аъдыңны биске бер! Бис мунуп, башкарып өөренилиг. Соонда эккеп бээр бис, хөлезинии бээр бис.

Монгуш ЭРГЕП.
(Уланчылыг.)

Чечен менде, Чечек черде

СӨС ДУГАЙЫНДА

Багда доң быжыг,
Сөсте шын быжыг.
* * *
Чөптүг сөсте буруу чок,
Чөремеде сөөк чок.
* * *
Сөглээн сес—
Кертиен ыяш.
* * *
Үзер буга мыйыс дөгзөр,
Үлегер билбес куш дөгзөр.
* * *
Чөпти эжип өөренир,
Чеченни сактып өөренир.
Үлегер сөстө нүгүл чок,
Үер сугда балык чок.
* * *
Шынын сөглээн кижиге теңнек кижи өштүг,
Шывык туткан кижиге ызырар ыт өштүг.

Михаил ВОЛОВИК.

ЭМЧИ БИЛЕ МЕГЕЧИ

Сеничкин эмчиге кээп,
Сеткилинден хомудап-тыр:
— Холум өрү кедүргүнмес,
Хоржок болду, канчаайн, эмчи?
Алган үлүүң күүсет дээрдир,
Ажылга баар аргам чок-тур...
Эмчи холду тудуп, суйбап,
Эчизинге кирр шинчээш,
Сегел салып суйбагылаан.
Сеничкин дүш чок оргаш:
— Бюллетеньден хайырлаңар
Бүгү чүве аная болур,
Аарыгны чүгле бодум
Аргазын тып эмнээйн—деп-тир.
— Бюллетеньде чүү боор ында,
Бүдүрүптер хөрек-тир ол.
Шак бо турган шкафчыгашты
Чайладам— деп, эмчи дилээн.
Анаа кижи үтбас чыгыы
Алды пуд боор хааржакты
Сеничкин кедүрүшкеш,
Серде-даа чок турар болган.
Ону көргеш, кырган эмчи:
— Холуңар ам кандыг-ыдыр?—дээн.
Оол-даа чүү боор, ам кээп човап,
Кончуг дүрген үне халаан.

Д. ЧЫДЫМ очулдурган.

ШООДУГЛАР

Олив бир-ле катап чер шимчаашкининге таварышкан.

— Билип тур мен: корткан-на боор сен. Кортканындан, сугда ыяш дег, сиринейниң турган боор сен—деп, Марикус чугаалаан.

— Чок, бичии-даа кортпадым. Чер харын менден артык сириледи.

* * *

Бир-ле катап Парижтиң болгаш Марсельдиң ийи чурттакчызы балык тударын маргышканнар.

Париж кижизи:

— Бистиң Сена хемде амыр-ла, кочалды сугже сушкаш, уштурга-ла долу балык боор—деп мактанган.

Марсель кижизи эктин кыскыланнаткаш:

— Ону канчан балык дээр боор, хөй эвес-тир! Бистин Марсельде хемден суг узуп алыр дээнде, балыктарны кочал-биле ыдай-бээр тарадыр иткилээр чүве болгай—дээн.

* * *

Ресторанга марсельчи биле перпиньячы ийи ашак чемненип олурганнар. Мөөгү хаап бээрге, ону көргеш, перпиньячы чугааланыр үнген.

— Ой, кандыг кончуг хенаг мөөгүлерил! Бистиң Перпиньянда ыпкаш эвес-тир. Бистиннде улуг ыяштар адаанда тавак ышнаап улуг мөөгүлер өзүп үнүп турар болгай-ла!

— Ында кижи кайгаар чүү боор! А бистиң... бистиң... Бистиң Марсельде ыяштар, мөөгүлер адаанда үнүп турарлар!—дээш, марсельчи салаазын кожайткан.

* * *

Ходжадан бир-ле катап мынчаар айтырганнар:

— Чаа ай үнүп кээрге, әрги айны канчаарыл?

— Ону үүрмектей кескилээш, оон сылдыстар кылыр, олда деп, Ходжа харылаан.

* * *

Кемине орукка бир-ле катап чоруп орда, болук оолдар уткужуп келген.

— Ойт, Кемине, чүге чадаг силер? Мооң мурнунда үргүлчү элчиген мунар чордуңар чоп?—деп, оларның бирээзи айтырган.

— Силерниң айтырган-даа, мээң харылаан-даа хөрөөм чок. Элчиген хөлгем читкен болдур ийин.. Ам чадаг кылаштаар болган салым-хуумга харын өөрүп чор мен. Элчигеним кырынга үргүлчү олуруп-ла чораан болзумза, мен оон-биле кады чиде бээр ийик мен— деп, Кемине чугаалаан.

КРОССВОРД

Доора дургаар:

2. Иркутск области хоорай. 4. Волга хемниң адыры. 7. Эвилелдешкен республика найысылалы. 9. Ленинград области хем. 10 Закарпат области хем. 12. Краснодар крайда хем. 13. Тывада хем. 14. Алтай крайда хем. 15 Калинин области хоорай. 17. Ленинград области хем. 19. Даг-Алтайда хоорай. 20. Якут АССР-де хем. 22. Татар АССР-де хем.

Узун дургаар:

1. Ямал-ненец автономнуг округта хем. 2 Хакас автономнуг области хоорай. 3. РСФСР-де область төвү. 4. Винница области хоорай. 5. Свердловск области хоорай. 6. Казах ССР-де область төвү. 8. Донецк области хоорай. 9. Азербайджан ССР-де хем. 11. Краснодар крайда хоорай. 16. Горький области хоорай. 18. Каспий далайже кирген хем. 21. Красноярск крайда хем.

О. ХОМУШКУ тургускан.

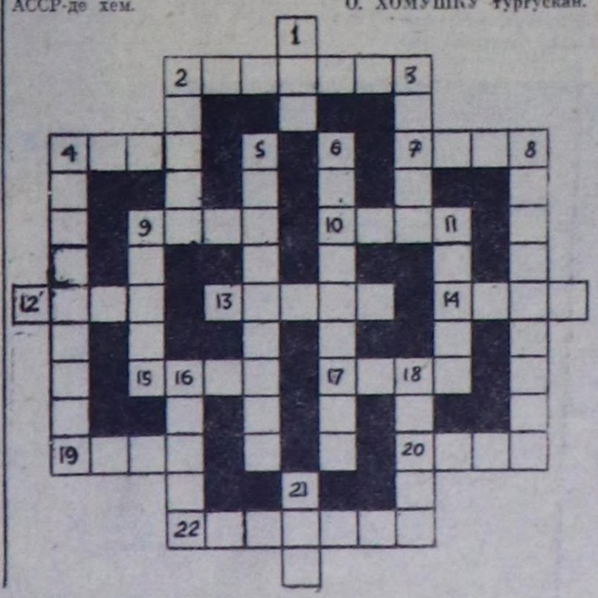

Кызылдың күрүненің педагогика институту физика-математика факультединге математика болгаш физика башкыларының мергежилинге студентилерни немей хүлээп алырын чарлап тур.

Институтче кирерде дараазында экзаменнерни дужаар: математика (аас болгаш бижимел), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел).

Херек документилер: аттестат, характеристика, № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериниден ушта бижидилге (ажылдап турарларга), 6 фото-чорук. Документилерни август 15-ке чедир хүлээп алыр. **Адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 34, 114 дугаар өрээл.**

Экзаменнер август 16-да эгелээр.

Сонуургактарга

ЭҢ УЛУГ БАЛЫКТАР

Черниң үштүң бир кезиг арга-арыг, даг-даш, хоорушөлдер-биле шыптымаан. А оон артканын суг—океаннар шыпкан! Олар шупту беш болгай. Океаннарда 160 мүң аныы-бүрү далай амытаннары чурттап турар. Оларның арызында мырыңай хөнгелери-даа, кит даан чижектиг кончуг улуглары-даа бар.

Океаннарда эң улуг балыктар—акулалар. Олар аныы-бүрү. Хемниг, карандаштан бичии-ле узун акулалар база бар. Оларның деңзиги бала шоолуг эвес: 200 грамм хирее. Балыктарның эң-не улуг бала бар. Ол дээрге эң улуг акулалар-дыр. Оларның узуну 20 метр, а деңзиги 20 мүң килограмм чедип турар! Ындыг улуг акулаларның ийи хевири бар: бирээзи—кит-акула, а өскези тергиин улуг—гигант дээр. Ол ийи балык бир-ле тыевыыксыз, харын мырыңай өлдестиг. Олар шоолуг коскулеп эвес болганындан бис оларның дузазын өөрүп билир бис. Кижи көрааны оларның костуу кончуг хоорар.

Бир-ле катап жиндыг таварылга болган. Немец эртемден Ганс Хасс болгаш оон өөрү эртем-шинчилел судноазына ажылдап турганнар. Ынчан хенертен ажок улуг кит-акула кесту хонуп келген. Оон узуну 20 метрден ажыг хире болган. Эртемденнер кончуг дүрген акваланглаларны кеткилепкеш, сугже шурай берээннер. Баштай олар корткан чоокшулавайн, ыракта чурукка тырттырып алганнар. Ынчалза-даа акула оожум топтуг, оларны-даа хөрекке албаанга болган. Ындыг боорга, олар аңгыраа чедип келп, суйбаныаан, а ийи кижи оон кудуруун тудуп алганнар. Акула эртемденнерже оожум көрөрзөн, оларже хөлдаар хире шинчи чок болган. Оон акваланглистерниң бирээзи улам дидимнеп, ону жунукаш, эжиндирип чорун каан. Ындыг ажылдаа акула таварышкаан. Ынчалза-даа бужуреалчыг жунукчуну ол мөөн коавытпайн, океан дүгүнче аная-ла шылладыр шыннып кирип каан. Жунукчу чугуда кылып четтикпейн, чөөрби метр хире дүүн дуруттуг ааңдыңдан» аная-ла өндөрлып келген.

Улуг акулаавр эң хөнгеш балык-байлаң түдүп чиррлер. Оларның диштери хөй болган бичии-бичии. Кит-акулаларда 15 мүң бичии-бичии диштер барын эртемденнер тодараткан.

Кит-акуланың аксы бир тапаандан өскө тапаанга чедир. Оон аксында дөрт-беш хире кижи сыны бээр. Чем чиирн шоолуг эвес. Хүнде 100 аны 200 килограмм үүрмек балык-байлаңын чиее чиир чиеее чиеес.

Араатан акулаларның ортында ак акула эң дерзеш. Ону Атлант, Индий, Оожум океаннарның эриктериниде чурттап турар балыкчылар болгаш хорактар «ак өлүм» дижир. Кижилерже хөлдаар араатан амытаннар талазыбиле ак акула—эң-не каржыдошкун, куштуг-шыырак, улус, суртенчиг. Ак акуланың эштири дүрген. Бир секундада 15 метр чедир эштиг бээр. Ол ындыг кончуг улуг эвес. Оон узуну чеди-сес, а чамдыкта он ийи метр чеде бээр. Аксы ажок улуг, диштери чидиг. Черле ынчап шупту акулаларның диштери чаныыс одуруг эвес, а беш каът аны чеди каът диштерлиг боор.

Акулалар — шаа-шааның балыктары. Олар 400 миллион чылдар мурнунда тыптып келген болгаш шупту далайларда, океаннарда тарап чурттай берген. Аныы чеде делегейде акулаларның 350—360 хире аныы-бүрү хевирлери санаттынып турар, ынчалзажок эртемде билдиннейн турар акулалар аң-даа бар.

«ЮНЫЙ НАТУРАЛИСТ» журналдан.

агаар

Кызылдың метеообсерваториязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бүгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге диңмирээшкиниг кыска чаъс чаар. Агаарның температуразы 27—32, чамдык районнарга 20—25 градус чылыг. Хаттың күжү улгатканда секундада 5—10 метр чедер.

Кызылга база шокар булуттаар, чаъс чагбас. Агаарның температуразы 31—33 градус чылыг, хаттың дүргени улгатканда 9—14 метр чедер.

телевидение

АВГУСТ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—ССРЭ-ниң Улустарының 7-ги чайгы спартакиадазының хүн демдеглели. 11.05— «Силерге, ада-иелер». 11.35— «Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». 12.05— «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.35—«Эки бараанларны хөйнү». 13.05—«Москвачы». Телеклуб. 14.15—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 15.00—«Спортлото» тиражы. 15.15 — «Элдешейлиг-хуулгаазынныг». 16.15— Бөгүн делегейде. 16.30— «Чеалээш». Улус чогаадылгазының телепрограммазының 3-ку делегей фестивалы. Португалия. 17.10— Уругларга кыска хемчээлдиг уранчечен телефильмнериниң программазы: «Димка хорадай берген», «Димканың аскыр дагаазы», «Баштайгы миниишкин». 18.00—ССРЭ-ниң Улустарының 7-ги чайгы спартакиадазында. 19.00— «Бистиң тайылбырывыс». 19.45 — ССРЭ-ниң Улустарының 7-ги чайгы спартакиадазы. 20.10— «Театр». Уранчечен телефильм. С. Моэмниң романы-биле. 1-ги, 2-ги сериялары. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—01.15— ССРЭ-ниң Улустарының 7-ги чайгы спартакиадазы. Бокс. Түнгей оюн. Төгүнде—медалдар.

КИНО

АВГУСТ 4-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Чалыы паанын бистиң-биле» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00 (узаткан), 18.30 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ава» 15.00, «Генрих VIII болгаш оон алды кадайы» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыынды» 10.00, «Чүгүрүктү оорлаанды» 11.30, 13.20, 15.10, «Дезиишкин» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Кадкынны шупту танныр» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуг киллистерниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, өдөө ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетөөр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16305. Чагыг № 2134.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01014.